

Голас Радзімы

№ 27 (1909)
4 ліпеня 1985 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЙЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

3 ліпеня — Дзень вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Урачыста адзначаецца гэта вялікае і радаснае свята ў нашай рэспубліцы. У гарадах і вёсках адбыліся мітынгі, прайшлі масавыя гуляння, выступленні ўдзельнікаў месцанай самаадзеннасці. На возеры Палік у Налібоцкай пушчы, у многіх іншых месцах, дзе ішлі жорсткія баі, дзя брацкіх магіл сабраліся былыя франтавікі і партызаны, каб прыгадаць цяжкія гады выпрабаванняў, добрым словам успомніць сваіх загінуўшых таварышаў.
НА ЗДЫМКУ: Анастасія ПАШКЕВІЧ (на пярэднім плане) — сувязная партызанскай брыгады «Дзядзькі Коля», Фаіна ДЗІДЗЯНКОВА — медыцынская сястра франтовага шпітала. Яны пазнаёмліліся ў час традыцыйнай сустрэчы ветэранаў ваіны на возеры Палік. [Замаўлена аб Фаіне Дзідзянковай пад назвай «Дзякуй табе, сястрычка!» змешчана на 5-й стар.]
Фота М. ЖЫЛІНСКАГА.

ПЫТАННЕ ПЫТАННЯЎ СЁННЯ—СПЫНЕННЕ ГОНКІ ЗБРОІ

3 ПРАМОВЫ М. С. ГАРБАЧОВА ПЕРАД РАБОЧЫМІ ДНЕПРАПЯТРОЎСКАГА МЕТАЛУРГІЧНАГА ЗАВОДА ІМЯ Р. ПЯТРОЎСКАГА

Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў пабываў на Украіне — у Кіеве і Днепрапятроўску, сустракаўся з рабочымі, спецыялістамі, вучонымі, гараджанамі, якія дзяліліся з ім сваімі думкамі аб шляхах паскарэння сацыяльна-эканамічнага развіцця, умацаванні парадку, арганізацыі.

Выступаючы ў Палацы культуры Днепрапятроўскага металургічнага завода імя Р. Пятроўскага, М. С. Гарбачоў спыніўся на пытаннях паспяховага вырашэння гаспадарчых, палітычных, выхавальных праблем, якія стаяць сёння перад Камуністычнай партыяй Савецкага Саюза, краінай, народам.

Характарызуючы знешнюю палітыку, М. С. Гарбачоў сказаў:

Савецкія людзі добра ведаюць, якія велізарныя намаганні прыкладаюць наша партыя і ўрад, каб адстаяць мір, зберагчы нашу зямлю ад ядзернай катастрофы. У свой час У. І. Ленін вельмі ясна выказаў прынцыповую пазіцыю сацыялістычнай дзяржавы, скажушы: «...Мы абяцаем рабочым і сялянам зрабіць усё для міру. І мы гэта зробім».

Многа гадоў прайшло з таго часу. Няма ліх часін перажыў наш народ, зведаўшы на сабе кровапралітнейшыя войны. З кожным годам усё мацнейшай, больш магутнай становілася наша дзяржава. Сёння гэта вялікая сусветная дзяржава, гатовая даць дастойны адпор любому агрэсору. Але і сёння яшчэ мацней, чым калі б там ні было, мы абяцаем рабочым і сялянам зрабіць усё для міру. І мы гэта зробім.

Мы жывём у напружаны час. Вы гэта бачыце. Ад таго, ці ўдасца спыніць падпальшыкаў вайны, залежаць жыццё або смерць соцыяльна-культурнага народа, залежаць наогул лёсы ўсяго чалавецтва.

Ва ўзнікшых умовах, вырашаючы задачы ўмацавання міжнароднага міру, мы ў першую чаргу павінны думаць аб тым, каб умацоўваць пазіцыі краін сацыялізму на сусветнай арэне, садзейнічаць развіццю ўсебаковага супрацоўніцтва паміж імі. Мы так і стараемся дзейнічаць. Размова ідзе аб паглыбленні эканамічнага су-

працоўніцтва, эканамічнай інтэграцыі краін — членаў Савета Эканамічнай Узаемадапамогі. Добра наладжаны спецыялізацыя і вытворчая кааперацыя, актыўнае ўзаемадзеянне ў галіне развіцця навукі і тэхнікі робяць усю нашу садружнасць і кожнага з яе ўдзельнікаў мацнейшымі ў эканамічных адносінах, яшчэ больш моцнымі ў галіне абароны, зводзяць на нішто палітыку эканамічнага націску, якая цяпер актыўна праводзіцца Захадам у адносінах да краін сацыялізму.

Вялікай падзеяй з'явілася прадоўжэнне ў красавіку месяца на наступныя 20 гадоў дзеяння Варшаўскага Дагавора — палітычнай і абароннай асновы нашага брацкага саюза. Гэта стварае перадумовы для яшчэ большай актывізацыі нашай сумеснай барацьбы за мір. Трэба сказаць у цэлым, таварышы, што адносіны паміж краінамі сацыялістычнай садружнасці становяцца больш цеснымі і глыбейшымі, кантакты паміж іх палітычнымі кіраўнікамі — больш плённымі. Гэта — вялікая справа. Мы будзем старацца ўсямерна садзейнічаць такому працэсу.

Я меў ужо магчымасць гаварыць аб адносінах з Кітайскай Народнай Рэспублікай. Думаю, час паказаць абодвум бакам, што ад недружалюбнасці, падазронасці не выйграе ні адзін з іх, а добрасуседскае супрацоўніцтва зусім магчыма і пажадана. Мы са сваёй боку маем намер актыўна садзейнічаць таму, каб негатыўная паласа ў савецка-кітайскіх адносінах, якая выклікала нямаля штучных насленняў, была поўнасцю пераадолена. Упэўнен, што ў канчатковым выніку так яно і будзе.

Сучасная карціна свету характэрна няспынна растучай роляй у міжнародным жыцці дзяржаў, якія не так даўно вызваліліся ад каланіяльнай або паўкаланіяльнай залежнасці і сталі на шлях самастойнага развіцця. Ад таго, як складзецца лёс гэтых краін, як будуць будаваць адносіны з імі больш развітыя дзяржавы, многае будзе залежаць у сусветным развіцці.

Для Савецкага Саюза гэта пытанне зусім яснае. У народна, якія вызваліліся ад каланіялізму, мы бачым сяброў і раўнапраўных партнёраў у ба-

рацьбе за справу міру і прагрэсу, цалкам салідарныя з іх імкненнем усталяваць свой суверэнітэт, адстаяць сваю свабоду і незалежнасць. У рамках раўнапраўнага супрацоўніцтва і ў меры сваіх магчымасцей мы дапамагам ім ствараць сваю перадавую нацыянальную эканоміку.

Словам, мы робім і будзем рабіць усё, каб расшыраць і паглыбляць раўнапраўнае дружлюбнае супрацоўніцтва з набыўшымі свабоду краінамі. Гэтай мэце служылі і нашы нядаўнія сустрэчы і перагаворы з кіраўнікамі такіх краін, як Індыя, Сірыя, Нікарагуа. Мы лічым, што саюз сацыяльнага прагрэсу і нацыянальнага вызвалення — залог лепшай будучыні чалавецтва.

Прынцыпова іншую палітыку праводзяць імперыялістычныя дзяржавы. Стагоддзямі яны эксплуатавалі працу і граблі прыродныя рэсурсы калоній, трымалі іх народы ў галечы. І цяпер іх стараюцца прывязаць да сістэмы капіталізму, прычым усімі сродкамі — эканамічнымі, ваеннымі, шляхам пагроз і запалохвання, падачак і подкупаў. На многіх з іх накінута ўжо моцная пазыковая пятля, яна зацягваецца ўсё тужэй. Маладым дзяржавам спрабуюць прадпісаць, якую палітыку ім праводзіць у сябе дома. Непажаданых або непаспяханых звяргаюць і забіваюць. Гэта звычайная практыка так званых дзяржаў «свабоднага свету», праводзячых каланіялістычную палітыку.

Іменна нежаданне агрэсіўных сіл капіталізму прызнаць на справе за ўсімі дзяржавамі права на суверэнітэт і незалежнасць, на свабоднае вызначэнне шляхоў свайго развіцця, спробы навязаць сваю волю, перакроіць і перарабіць у што б там ні было сучасны свет на свой лад — іменна гэта і ёсць сёння самая вялікая крыніца небяспекі для народаў, самая вялікая пагроза ўсеагульнаму міру.

Пытанне пытанняў сёння — спыненне заклінуўшай свет гонкі зброі, пераход да скарачэння яе накопленых запасаў, падкрэсліў М. С. Гарбачоў. У прынцыпе мы не маем патрэбы ў ядзернай і іншай зброі, каб будаваць нармальныя адносіны з капіталістычным светам, калі той, вядома, адмовіцца ад агрэсіўных задум у

адносінах да СССР і іншых сацыялістычных краін.

Мы гатовы саборнічаць з капіталізмам выключна на глебе мірнай, стваральнай дзейнасці. Таму мы за развіццё палітычнага дыялога і ўзаемадзеяння з капіталістычнымі краінамі, за шырокае развіццё ўзаемавыгадных гандлёва-эканамічных, навукова-тэхнічных і культурных сувязей, гатовы развіваць гэтыя сувязі на стабільнай, даўгачаснай аснове. Але гэта павінны быць сумленныя, сапраўды ўзаемавыгадныя сувязі без усякай дыскрымінацыі. Спрабаваць выкарыстаць, напрыклад, гандаль для ўмяшання ў нашы ўнутраныя справы — справа безнадзейная. Нам такі гандаль не патрэбны, без яго мы можам абысціся.

Мы гатовы дагаворвацца не толькі аб спыненні гонкі ўзбраенняў, але і аб самых буйных іх скарачэннях — аж да ўсеагульнага і поўнага раззбраення. Цяпер, як вы ведаеце, у нас ідуць у Жэневе перагаворы з ЗША. Іх задача, як яе разумее савецкае кіраўніцтва, — спыненне гонкі ўзбраенняў на Зямлі і недапушчэнне яе ў космасе. Мы пайшлі на перагаворы, каб дабіцца на справе гэтых мэт. Але, мяркуючы па ўсім, адміністрацыя ЗША і ваенна-прамысловы комплекс, якому яна служыць, якраз гэтага і не хочуць. Дасягненне сур'ёзных дагаворанасцей, відаць, не ўваходзіць ў іх планы. Яны працягваюць ажыццяўляць гіганцкую праграму фарсіраванага стварэння ўсё новых і новых відаў зброі масавага знішчэння ў надзеі дабіцца перавагі над краінамі сацыялізму і дыктаваць ім сваю волю.

Амерыканцы не толькі не ўнеслі ў Жэневе сур'ёзных прапаноў па згортванню гонкі ўзбраенняў, а, наадварот, ажыццяўляюць крокі, якія робяць немагчымым такое згортванне. Я маю на ўвазе так званую праграму «зорных войнаў», стварэння ўдарнай касмічнай зброі. Размовы аб яе быццам бы «абаронным» характары, вядома, казкі для наіўных. Задума заклочаецца ў тым, каб паспрабаваць паралізаваць стратэгічную зброю Савецкага Саюза, забяспечыць сабе магчымасць беспакаранага ядзернага ўдару па нашай краіне.

У гэтым сутнасць пытання, не ўлічваючы якую мы не можам. Савецкі Саюз, калі ён будзе пастаўлены перад рэальнай пагрозай з космасу, знойдзе спосаб эфектыўнага процідзеяння — у гэтым, я гавару гэта зусім пэўна, няхай ніхто не сумняваецца. Пакуль жа ясна адно: амерыканская праграма мілітарызацыі космасу адыгрывае ролю глухой сцяны, якая перагароджвае шлях да дасягнення ў Жэневе адпаведных дагаворанасцей.

Цяжкую адказнасць перад чалавецтвам бярэ на сябе адміністрацыя ЗША сваёй мілітарысцкай палітыкай. Магу дадаць, што калі б яна вырашыла заняць больш разумную пазіцыю, то пайшла б размова аб узаемапрымальным пагадненні аб далёка ідучых, сапраўды радыкальных скарачэннях абодвума бакамі запасаў ядзернай зброі. Адкрыўся б шлях да поўнай ліквідацыі гэтай зброі, да ліквідацыі пагроз ядзернай вайны, аб чым маюць усе народы зямлі.

Ну а калі нашы партнёры па жэнеўскіх перагаворах будуць працягваць сваю лінію — цягнуць час на пасяджэннях дэлегацый, ухіляючыся ад вырашэння пытанняў, дзеля якіх яны сабраліся, і выкарыстоўваючы гэты час для фарсіравання сваіх ваенных праграм — і ў космасе, і на Зямлі, і на морях, — вядома, нам прыйдзецца занава ацаніць усю сітуацыю. Мы проста не можам дазволіць зноў выкарыстоўваць перагаворы для адводу вачэй, для прыкрыцця ваенных падрыхтаванняў, мэта якіх — забяспечыць стратэгічную перавагу ЗША, лінію на сусветнае панаванне. У адпору гэтым задумам, я ўпэўнен, нас падтрымаюць сапраўды міралюбівыя сілы ва ўсім свеце, нас падтрымлівае савецкі народ.

ЦК партыі з вялікім задавальненнем адзначае, што наша міралюбівая знешняя палітыка сустракае поўнае разуменне і адабрэнне савецкага народа. Але самае галоўнае, савецкія людзі не толькі адабраюць яе, а падмацоўваюць сваімі справамі, сваёй працай. І чым больш паспяхова гэта праца, тым багацейшай і мацнейшай становіцца наша Радзіма, тым больш важкі яе ўклад у справу ўсеагульнага міру і прагрэсу чалавецтва.

падзеі • людзі • факты

падзеі • людзі • факты

падзеі • людзі • факты

ПАСЯДЖЭННЕ КАМІСІІ

ААН І БАРАЦЬБА ЗА МІР

26 чэрвеня ў Маскве пад старшынствам члена Палітбюро ЦК КПСС, першага намесніка Старшыні Савета Міністраў СССР, міністра замежных спраў СССР Андрэя Грамыкі адбылося пасяджэнне Камісіі па правядзенню ў СССР Года ААН і Міжнароднага года міру.

Адкрываючы пасяджэнне, А. Грамыка, у прыватнасці, сказаў:

Сорак гадоў Статут ААН працуе на мір. У ім атрымалі выражэнне інтарэсы і спадзяванні народаў, якія перажылі трагедыю дзвюх сусветных войнаў, іх рашучасць не дапусціць новай вайны. Статут заклікае ўсе дзяржавы жыць у міры адна з адной і аб'яднаць сілы для падтрымання міжнароднага міру і бяспекі.

Вядучая роля ў вырацоўцы Статута ААН належала Савецкаму Саюзу. У суровыя гады вайны, думаючы аб будучыні, наша краіна вылучыла і паслядоўна адстойвала задачу стварэння такой сістэмы міжнародных адносін, пры якой перамога над гітлераўскай Германіяй і мілітарысцкай Японіяй не стала б толькі пунктам адліку яшчэ аднаго міжваеннага перыяду.

З моманту нараджэння ААН на ўсіх этапах яе дзейнасці Савецкі Саюз быў і застаецца прыхільнікам падтрымання

і ўмацавання супрацоўніцтва дзяржаў, якія былі саюзнікамі ў вайне супраць германскага фашызму і японскага мілітарызму. Гэты аспект функцыянавання ААН з'яўляецца выключна важным з пункту гледжання захавання і ўмацавання міру.

Апіраючыся на статутныя палажэнні, Савецкі Саюз, як і іншыя краіны сацыялізму, заўсёды прыкладаў намаганні да таго, каб асноўнае месца ў яе дзейнасці займалі пытанні абмежавання і забароны ўзбраенняў, перш за ўсё ядзерных, і пытанні раззбраення — аж да поўнага і ўсеагульнага.

Палітбюро ЦК КПСС, разгледзеўшы пытанне аб правядзенні ў СССР Года ААН і Міжнароднага года міру, указала, што адпаведныя мерапрыемствы, ажыццяўляемыя ў іх рамках, павінны садзейнічаць узмацненню сумесных дзеянняў дзяржаў і народаў у мэтах ліквідацыі ваеннай небяспекі, павышэння аўтарытэту і ролі ААН ва ўмацаванні міру.

З паведамленнем аб праводзімых у Беларусі мерапрыемствах у сувязі з Годам ААН на пасяджэнні выступіў міністр замежных спраў БССР А. Гурьновіч.

ГОСЦІ 3-ЗА МЯЖЫ

ЗНАЁМСТВА З РЭСПУБЛІКАЙ

Некалькі дзён у нашай рэспубліцы знаходзіўся міністр унутранага ган-

длю Народнай Рэспублікі Анголы А. П. душ Сантуш.

Госць з Анголы наведаў некаторыя магазіны і кафэ Мінска, Цэнтральны калгасны рынак, прафесійна-тэхнічнае вучылішча. У час гутаркі міністр гандлю БССР М. Макаед пазнаёміў яго з сістэмай гандлю і грамадскага харчавання рэспублікі, вопытам падрыхтоўкі для галіны высокакваліфікаваных кадраў. А. П. душ Сантуш пабываў таксама ў Беларускай дзяржаўным інстытуце народнай гаспадаркі.

У горадзе Жодзіна ангольскі госць наведаў Беларускае аб'яднанне па вытворчасці вялікагрузных аўтамабіляў, некаторыя прадпрыемствы гандлю і грамадскага харчавання.

ДЭЛЕГАЦЫЯ КАМУНІСТАЎ ЛЮКСЕМБУРГА

У Беларусі знаходзілася дэлегацыя Камуністычнай партыі Люксембурга, якую ўзначальваў член Выканкома ЦК КПЛ А. Мёс.

Дэлегацыя была прынята ў ЦК Кампартыі Беларусі. У Беларускай Савецкай прафсаюзу адбылася гутарка аб павышэнні ролі працоўных калектываў у кіраванні вытворчасцю.

Прадстаўнікі Кампартыі Люксембурга наведалі Беларускае аб'яднанне па вытворчасці вялікагрузных аўтама-

біляў. Члены дэлегацыі пабывалі на Выстаўцы дасягненняў народнай гаспадаркі БССР, у музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, зрабілі экскурсію па гораду, наведалі мемарыяльны комплекс «Хатынь», дзе ўсклалі кветкі да Вечнага агню.

КУЛЬТУРНЫЯ СУВЯЗІ

ПРЭМ'ЕРА У ТЭАТРЫ

Жыццё чалавека вымяраецца не колькасцю пражытых год, а мерай зробленага. Гэта асноўная думка спектакля «Там і тут», прэм'ера якога адбылася ў Беларускай дзяржаўным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы. Яго паставіў на п'есе сербскага драматурга Душана Кавачэвіча малады рэжысёр Мікалай Пінігін.

«Прэм'ера — яшчэ адно пацвярджэнне мацнейшых культурных сувязей паміж Беларуссю і Югаславіяй, — сказаў народны артыст СССР Эдзіслаў Стома. — Добры плён ужо прыносіць змацаваная дагаворам творчая садружнасць купалаўцаў і Славенскага нацыянальнага тэатра з горада Марыбор. На яго сцэне Валерыя Раеўскі паставіў камедыю Андрэя Макаёнка «Заціоканы апостал», а Беларускай гледачам палюбілася драма Мацея Бора «Зоркі вечныя» ў паставіўцы Бранка Гомбача. Наша супрацоўніцтва ўзаемаўзбагачае мастацтва, умацоўвае дружбу братніх народаў».

♦ ПЛАНЫ І РЕАЛЬНАСЦЬ ♦ МЭТАЙ ЗАСТАЕЦЦА ВЫШЭЙШАЯ АДУКАЦЫЯ ♦ У КЛАСЕ РАБОЧЫМ ♦ ЖЫЦЦЁВЫЯ ПРЫЯРЫТЭТЫ РАНЕЙШЫЯ

ГОД ПАСЛЯ ШКОЛЫ: ЦІ СПРАЎДЗІЛІСЯ НАДЗЕІ?

Год назад мы расказвалі нашым чытачам пра гэтых маладых людзей — дзесяцікласнікаў 23-й мінскай сярэдняй школы. На першай старонцы «Голасу Радзімы» тады быў змешчаны іх групавы здымак: толькі-толькі для юнакоў і дзяўчат празвінеў сімвалічны апошні школьны званок, які паклаў пачатак новаму этапу ў іх жыцці, вясёлай гурбою яны ідуць вуліцамі свайго роднага горада. Тады ж мы правялі сярод выпускнікоў школы невялікае даследаванне, папрасілі іх падзяліцца сваімі планамі на будучыню.

Як жа склаўся лёс былых школьнікаў, што змяніў гэты год у іх жыцці, што ім удалося, а што не ўдалося здзейсніць?

Ім, 14 дзяўчатам і 12 юнакам, зараз па 18-19 гадоў. Летас, калі вы памятаеце, яны ўпэўнена гаварылі пра свае планы. Прычым 15 чалавек звязвалі будучыню з атрыманнем вышэйшай адукацыі. Двое меркавалі паступіць у тэхнікум. Астатнія дзевяць вырашылі стаць рабочымі: адрозніваюцца працаваць альбо спачатку набыць адпаведную кваліфікацыю ў прафесійна-тэхнічным вучылішчы, а потым ужо на завод.

Такой хацелі бачыць сваю будучыню дваццаць шэсць маладых людзей, якія заканчвалі сярэдняю школу. І ў тым, што большасць з іх збіраліся працягнуць вучобу ў інстытутах і ўніверсітэтах, няма нічога здзіўнага. Сярод нашай моладзі вышэйшая адукацыя лічыцца вельмі прэстыжнай. Немалаважна і тое, што навучанне ў інстытуце ці ўніверсітэце ў нас бясплатнае, як і ўсе іншыя формы адукацыі, таму ніякага матэрыяльнага бар'ера на гэтым шляху няма. Каб стаць студэнтам вышэйшай навучальнай установы (ВНУ), патрэбна толькі адно — вытрымаць уступныя экзамены.

Экзамены ў ВНУ здавалі ўсе 15 чалавек. Паспяхова вытрымалі іх 11 чалавек: 4 хлопцы і 7 дзяўчат. Ірына Лебедева, напрыклад, стала студэнткай гандлёва-эканамічнага факультэта інстытута народнай гаспадаркі. Ігар Якавенка і Дзмітрый Зелянко паступілі ў політэхнічны інстытут. Наталля Корзун, Алена Мурашка, Мікалай Жукаў і Алена Чысцякова вучацца зараз у Беларускай дзяржаўнай універсітэце на розных факультэтах, а Ірына Салаўева — у медыцынскім інстытуце. Усе яны выбралі мінскія вышэйшыя навучальныя ўстановы. Толькі Вольга Ярашэвіч паехала вучыцца далёка ад дому — у лясенградскі тэхналагічны інстытут.

А як жа тыя чатыры чалавекі, якія збіраліся паступаць у ВНУ і не прайшлі на конкурс? Усе яны цяпер працягваюць вучобу ў прафесійна-тэхнічных вучылішчах у Мінску. Іна Ехімовіч стала аператарам банка. Але гэта часова. Сёлетня яна зноў рыхтуецца здаваць уступныя экзамены ў інстытут. А што, калі і на гэты раз няўдача? Іна дапускае і тае, але надзеі не губляе: «Калі не атрымаецца, застануся працаваць у банку. Праз год зноў буду справаваць».

Вышэйшая адукацыя застаецца мэтай і астатніх трох чалавек. Толькі Сяргей Сычоў і Алег Туромша цяпер збіраюцца паступаць на вяртанне, а не на здэнавае аддзяленне, каб спалучаць вучобу з працай. Гэты варыянт, лічаць хлопцы, мае істотныя перавагі: заробковая плата рабочага-электроніка (а яны зараз набываюць гэтую кваліфікацыю ў прафесійна-тэхнічным вучылішчы) значна вышэй за студэнцкую стипендыю, а таму адпадае патрэба ў матэрыяльнай дапамозе бацькоў, чалавек адчувае сябе больш самастойным.

А планы тых дзевяці чалавек, якія пасля сканчэння школы вырашылі звязаць сваё жыццё з рабочай прафесіяй, здзейсніліся цалкам. Хто хацеў адрознівацца на вытворчасць, без праблем знайшоў працу. У Беларусі, як і ва ўсёй краіне, адчуваецца дэфіцыт рабочых рук. Адна з прычын гэтага — дэмаграфічная сітуацыя, «другое рэха» вайны з нацысцкай Германіяй. У ваенныя і пасляваенныя гады рэзка ўпаў нараджальнасць. І цяпер у народную гаспадарку не прыйшлі ненароджаныя дзеці ненароджаных тады бацькоў. Становіцца ўскладняецца яшчэ тым, што ўсё больш рабочых рук патрабуе служба сервісу, якая зараз імкліва развіваецца. Вольных месцаў паўсюль настолькі многа, што гэта спараджае своеасабліваю канкурэнцыю паміж заводамі і фабрыкамі ў пошуках новых рабочых рук.

Нашы былыя дзесяцікласнікі, якія пайшлі ў сферу вытворчасці, цяпер ужо сталі кваліфікаванымі рабочымі. Менш чым год працуе Віктар Мартыненка на мінскім заводзе камп'ютэраў, але ад-

чувае сябе тут «як рыба ў вадзе». Ён токар, работа, па словах Мартыненкі, у яго цікавая: «Кожны раз новая, любое заданне — гэта, па сутнасці, маленькі эксперымент. Міжволі захапляешся».

Настаўнікам Віктара Мартыненкі на заводзе стаў 43-гадовы токар вышэйшай кваліфікацыі Валянцін Андрэйчанка.

Ён расказвае: «Віктар адрозніваўся мне здольным вучнем. У многім яму дапамагаюць добрае веданне фізікі і матэматыкі, прыродная цікаўнасць. Што тычыцца самога працэсу навучання, дык яно праходзіла ў Віктара па даўно ўжо выпрацаванай на заводзе метадыцы, якая прадугледжвае некалькі этапаў адаптацыі маладога рабочага».

Вось як гэта выглядае. Першыя некалькі дзён афармляецца прыём на працу, навічок знаёміцца з яе ўмовамі і, што абавязкова для кожнага, з правіламі і нормамаі тэхнікі бяспекі. Першы месяц — тэарэтычныя заняткі і больш паглыбленае вывучэнне зместу работы. Наступныя тры месяцы — само вучнёўства, калі юнак атрымлівае палову стаўкі дарослага рабочага 2-3 разраду, якім ён становіцца, урэшце, сам, здаўшы спецыяльныя экзамены.

Віктар Мартыненка прайшоў ужо гэтыя тры этапы. Чацвёрты, як лічаць заводскія сацыялагі, умяшчаецца ў рамках першага году. У гэты час канчаткова выяўляюцца дзелавыя і асабістыя якасці маладога рабочага, яго ўзаемаадносіны з калектывам. І, урэшце, пятым этапам стануць першыя тры гады, на працягу якіх у залежнасці ад жадання маладога чалавека ўдкладнаецца змест яго далейшай работы і адпаведна — формы яго навучання ў будучым. Завод можа накіраваць яго на курсы павышэння кваліфікацыі, у тэхнікум ці інстытут — з адрывам ці без адрыву ад вытворчасці. Да гэтага часу малады чалавек становіцца кваліфікаваным ці нават высокакваліфікаваным рабочым.

Некаторыя былыя аднакласнікі Віктара Мартыненкі зараз вучацца ў розных тэхнічных вучылішчах. Аляксандр Каган і Уладзімір Захаркоў, напрыклад, атрамліваюць спецыяльнасць наладчыкаў станкоў з лікавым праграмным кіраваннем у Мінскім вучылішчы металістаў. За год вучобы яны набудуць даволі сур'ёзныя тэарэтычныя веды і практычную падрыхтоўку. Выпускнікам прысвойваюць трэці, а то і чацвёрты кваліфікацыйны разрад. Пра сваё вучылішча Каган і Захаркоў расказваюць з відавочным захапленнем. І іх можна зразумець. Гэта спраўды першакласная навучальная ўстанова, абсталяваная сучаснай тэхнікай...

Нам цікава было таксама даведацца, ці змяніў мінулы год што-небудзь у поглядах гэтых юнакоў і дзяўчат на жыццё. Тады на пытанне нашай анкеты ўсе 26 чалавек адказалі, што, на іх думку, галоўнае ў жыцці — займацца любімай справай, карыснай грамадству, якая прыносіла б маральнае задавальненне ім самім. А што больш за ўсё цэннае і адваргаюць яны сёння?

Выявілася, што год тут мала што змяніў. Папросту гэтыя маладыя людзі цяпер ужо глядзяць на жыццё больш сур'ёзна, разумеюць, што не ўсё ў ім так проста і гладка, як здавалася раней. Але прыярытэты засталіся нязменнымі: імкненне прыносіць карысць людзям, мець цікавую творчую працу, павысіць адукацыю, заслужыць павагу з боку іншых, хацець і быць каханым (гэта часцей адзначаюць дзяўчаты).

Менш цэннае матэрыяльны дабрабыт, а яшчэ менш — спакойнае жыццё, «жыццё для сябе»...

На мой погляд, гэтыя 26 юнакоў і дзяўчат, якія вучыліся ў звычайным класе звычайнай школы, якія ідуць па жыцці самымі звычайнымі шляхамі, яскрава адлюстроўваюць імкненні і ідэалы маладога пакалення нашай краіны.

Ігар ГЕРМЯНЧУК.

У Бабруйску скончана будаўніцтва гарадской інфекцыйнай бальніцы, у якой адначасова можа лячыцца дзвесце чалавек. У новай лячэбніцы ўстаноўлена самае сучаснае абсталяванне, ёсць станцыя абеззаражвання і тэрмічнай апрацоўкі. Хворыя атрымліваюць тут эфектыўнае лячэнне. На вярце здароўя пацыентаў — кваліфікаваныя ўрачы і медыцынскія сёстры.

Сёлета ў Бабруйскім раёне адкрыецца яшчэ некалькі лячэбных устаноў.

НА ЗДЫМКАХ: агульны выгляд бальніцы ў Бабруйску; у дыягнастычнай лабараторыі. За правадзеннем аналізу — Зоя ГОЛУБ і Надзея БУДЗЕЕВА.

Фота М. ЖАЛУДОВІЧА.

ПІСЬМЫ ЗБЛІЗКУ

І СТАЎ ВОІН АРХІТЭКТАРАМ

... Ён стаў на ўзгорку перад Домам афіцэраў, маўкліва сузіраючы горад, што ляжаў ніжэй, за Свіслаччу, у грудях бітай дэргі і камення. Гэта было для яго ўпершыню — бачыць разбуральныя следы вайны, якія засталіся ці не на кожным аб'екце кавалку зямлі. Але ні адзін з вызваленых раней ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў савецкіх гарадоў не ўражваў такімі маштабамі спусташэння. Здаўляла, як магілі выжыць тут людзі, якія з бізмежнай радасцю і цеплынёй выйшлі цяпер сустракаць сваіх вызваліцеляў. Шыбеніцы — гэтыя сімвалы «носьбітаў цывілізацыі» — яшчэ не астылі ад цяпла замучаных цел змагароў і проста ні ў чым не вінаватых ахвяр...

Георгій Сысоеў удыхнуў разам з паветрам дым нядаўніх пажараў. Кожны раз, бачачы руіны, ён адчуваў жаль да разбураных будынкаў. Гэта было не выпадкова. Георгій Сысоеў марыў стаць будаўніком. Дакладней, архітэктарам. Творцам. А тут не толькі даводзілася бачыць, як развальваецца на вачах спадчына невядомых будаўнікоў і архітэктараў, увасобленая ў каменных збудаваннях, але і самому рушыць. Рушыць дзеля таго, каб крок за крокам ісці наперад, каб знішчыць ворага і вызваліць родную зямлю. Ці не ў тую хвіліну, калі ён глядзеў на спустошаную беларускую сталіцу, з'явілася жаданне вярнуцца сюды пасля перамогі. А ў блізкую перамогу нельга было ўжо не верыць. За Беларуссю, за Дзяржаўнай граніцай СССР недалёка было да Берліна.

Даваенная мара Георгія Сысоева здзейснілася толькі ў канцы 40-х. Ён стаў архітэктарам, скончыўшы Ленінградскі інстытут мастацтва, скульптуры і архітэктуры. Урадженец Волагды, ён прыехаў у Мінск. У тым дні горад нагадваў вялікую будоўлю. На яго рыштаваннях можна было сустрэць літоўца і грузіна, латыша і жыхара Сярэдняй Азіі, Згуртава-

насць дазволіла савецкім людзям перамагчы ў Вялікай Айчыннай, цяпер згуртаванасць дапамагала ўзнаўляць.

Працуючы ў будаўнічай праектнай арганізацыі Мінска, Сысоеў у складзе групы спецыялістаў працаваў арыгінальным праектам дамоў, якія ўпрыгожылі горад. Будынак гарадскога Савета народных дэпутатаў, забудову Ленінскага праспекта ад плошчы Якуба Коласа да Маскоўскай аўтамагістралі, жылыя дамы на плошчы Калініна, дзе размясціліся добра знаямыя ўсім мінчанам магазіны «Кветкі» і «Тысяча дробязей».

— Паглядзіце ўважліва на яго будынікі, і вы заўважыце лёгкасць, напэўнасць архітэктуры, яе нацыянальны каларыт. Сваю любоў да мастацтва, паэзіі, музыкі ён умеў уласабыя ў форме збудаванняў. — гаворыць Мікалай Цюшко, начальнік Упраўлення праектных арганізацый Дзяржбуда рэспублікі.

Роднай і блізкай стала для Сысоева культура Беларусі, яе прырода з сінявокімі азёрамі і рэкамі, зялёнымі палямі і пералескамі, бярозавымі і дубовымі гаімі.

— Да творчасці мяне даўчыў бацька. — Георгій Васільевіч кажа мне афішу з паветаўленнем аб адкрыцці ў Волагдзе выстаўкі, прысвечанай 100-годдзю з дня нараджэння мастака Васіля Сысоева. — Ну, а сын ужо пайшоў па майё сцежцы. Ён таксама архітэктар. Хацелася б, каб і ўнукі, як вырастуць, выбралі будаўніцтва.

... Старэйшы Сысоеў-архітэктар і сёння не раз спыняецца на тым самым узгорку перад Домам афіцэраў, на які ўпершыню ступіў летам 1944-га. Цяпер за Свіслаччу ляжыць частка цудоўнага горада, якая пачынаецца з высокага шпіля-абеліска на плошчы Перамогі, узведзенага ў гонар воінаў і партызан, якія загінулі ў барацьбе за вызваленне Радзімы.

Мікалай СТАЛЬМАКОУ.

ЛЕТОМ 1944 года Советская Армия завершила освобождение Белоруссии от немецко-фашистских оккупантов. Этому предшествовали три года тяжелых сражений. К концу 1943 Советская Армия уже добилась коренного перелома в войне, началось массовое изгнание немецко-фашистских оккупантов с советской земли. В ходе зимне-весеннего наступления 1944 года советские войска разгромили врага под Ленинградом и на Правобережной Украине, освободили часть Белоруссии, вышли на Государственную границу СССР, вступили на территорию сопредельных государств. Понимая, что Советская Армия одна способна разгромить фашистскую Германию, союзники попытались открыть второй фронт в Европе (6 июня 1944 года).

Еще задолго до того, как на берег Сенской бухты (северная Франция), ступили первые солдаты армий США, Англии, Канады, Сражающейся Франции, советским Верховным Главнокомандованием были разработаны планы наступательных операций второй половины 1944 года. В этой цепи Белорусская стратегическая операция была одна из самых крупных. По определению фашистского генерала Ф. Мелентина, она «значительно превосходила по своим масштабам вторжение союзников в Нормандию». Эта операция получила наименование «Багратион», по имени русского генерала Багратиона, участника Отечественной войны 1812 года, отличившегося в битве с войсками Наполеона при Бородино.

Замысел операции состоял в том, чтобы одновременными глубокими ударами на шести участках прорвать оборону противника, расчленив его

ЭТО БЫЛА МОЩЬ, КОТОРАЯ ПРЕВЗОШЛА ВСЕ, ЧЕГО ОПАСАЛИСЬ ФАШИСТЫ

ОПЕРАЦИЯ «БАГРАТИОН»

войска и разбить их по частям. Затем нанести удары по сходящимся направлениям на Минск, столицу Белоруссии, с целью окружения и уничтожения основных сил врага восточнее этого города. В дальнейшем предполагалось продолжить наступление к границам Польши и Восточной Пруссии.

Боевые действия должны были развиваться в белорусских лесах и болотах — там, где и одному человеку трудно пройти. Кроме того, благодаря маскировочным мерам внимание противника было приковано к южному участку советско-германского фронта. Именно здесь, как предполагало фашистское руководство, русские начнут наступление летом 1944 года.

Немецко-фашистское командование не ослабляло своей обороны и на центральном направлении, держало там значительные силы и средства: группа армий «Центр» и фланговые соединения соседних групп армий имели 63 дивизии и три бригады, в составе их насчитывалось 1 200 тысяч солдат, 9 500 орудий и минометов, 900 танков и штурмовых орудий. Наземные войска поддерживали 1 350 самолетов.

К 22 июня советские войска завершили подготовку к штурму вражеских рубежей на белорусской земле. Но еще до начала общего наступления мощный удар по коммуни-

циям противника нанесли партизаны Белоруссии. Из строя в самый неподходящий для противника момент были выведены многие жизненно важные железные дороги. А начиная с 23 июня 1944 года развернулось наступление четырех советских фронтов, в составе которых было свыше 2 400 тысяч бойцов, 36 400 орудий и минометов, 5 200 танков и самоходных артиллерийских установок и 5 300 боевых самолетов. Советские армии смяли фронт вражеской обороны в семисоткилометровой полосе.

Вот какую картину тех дней нарисовал очевидец этих событий офицер 36-й немецкой пехотной дивизии: «Русским удалось в районе Бобруйска окружить 9-ю армию. Поступил приказ прорваться, что нам вначале удалось... Но русские создавали по несколько окружений, и мы из одного окружения попадали в другое... В результате началась неразбериха... Царила всеобщая паника... Это была катастрофа, какой я никогда не переживал».

С выходом советских войск на Березину, Днепр и северозападнее Бобруйска в линии фронта образовалась большая дуга, которая с трех сторон охватывала отступавшие соединения немецко-фашистской группы армий «Центр». Ставка потребовала от войск 3-го и 1-го Белорусских фронтов ус-

корить наступление по сходящимся направлениям на Минск. 3 июля советские войска вышли к столице Белоруссии — и к вечеру того же дня освободили город.

В котле оказались в общей сложности 105 тысяч гитлеровских солдат и офицеров. Попытка их командования залатать огромную брешь в своей обороне переброской войск из Германии, Норвегии, Италии, Голландии и других стран не увенчалась успехом.

«Уже с самого начала наступления 22 июня, в день третьей годовщины «Барбароссы», под верховным главнокомандованием маршалов Жукова и Василевского, — пишет западногерманский историк Ф. Гейм, — обнаружилась мощь, которая превзошла все, чего опасались... Это кровопускание было гораздо большим, чем под Сталинградом».

Турецкая газета «Джумхуриет» в статье «Курс на Берлин» 9 июля сообщала: «Если продвижение русских будет развиваться теми же темпами, русские войдут в Берлин раньше, чем союзные войска закончат операции в Нормандии».

Итак, немецко-фашистская группа армий «Центр», против которой наносился основной удар, потерпела катастрофическое поражение, ее главные силы были окружены и разгромлены. 16 июля в Минске состоялся грандиозный митинг

жителей города и парад партизанских отрядов и соединений. На следующий день свидетелями другого «парада» оказались уже сотни тысяч москвичей. По улицам советской столицы прошли бесконечно долгой колонной, по 20 человек в ряд, 57 600 пленных немецких солдат и офицеров из группы армий «Центр».

В последние дни августа Белорусская операция завершилась. В итоге советские войска продвинулись на глубину 550—600 километров, на фронте до 1 000 километров, достигли предместий Варшавы, границ Восточной Пруссии и берега Балтийского моря. Были полностью разгромлены 17 дивизий и 3 бригады врага, а 50—лишились половины своего состава. Около полумиллиона убитых, раненых и плененных — таковы потери вермахта лишь в одной этой операции.

Операция «Багратион» по своему размаху, количеству участвующих в ней сил, является одной из крупнейших операций второй мировой войны. С обеих сторон, с учетом прибывших в ходе боев резервов, в ней участвовало свыше 4 миллионов человек, около 62 тысяч орудий и минометов различных калибров, более 7 500 танков и самоходных артиллерийских установок (штурмовых орудий) и свыше 7 100 самолетов. Участие в сражениях столь крупных сил на советско-германском фронте объективно способствовало действиям союзных войск в Западной Европе.

Поражение немецко-фашистских войск в Белоруссии значительно приблизило крах третьего рейха. Все яснее выдвигалась долгожданная весна победы!

Юрий ПЛОТНИКОВ,
полковник, кандидат
исторических наук.
(АПН).

IV. ЗЯМЛЯ ДУБРОВЕНСКАЯ

(Працяг. Пачатак у № 26.).

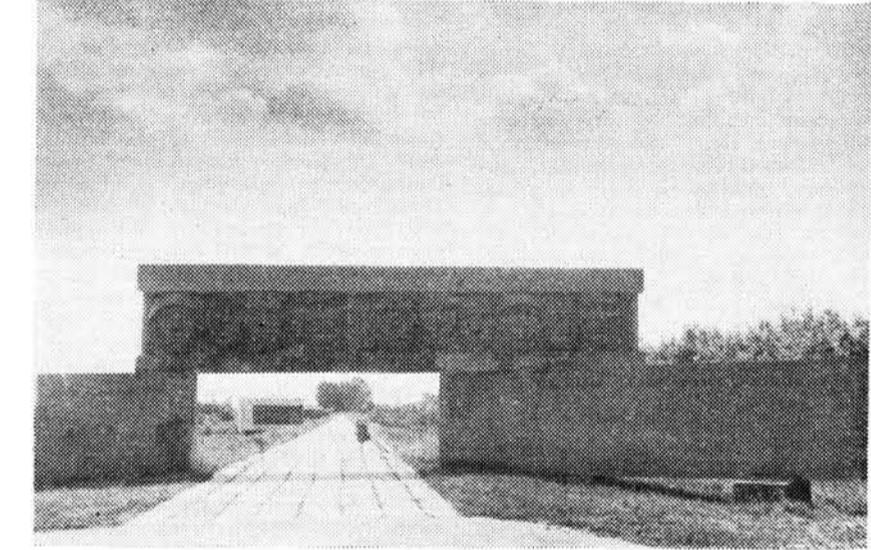
Расказ пра зямлю дубровенскую будзе няпоўным, калі не нагадаць пра тых падзеі, якія адбываліся тут у гады Вялікай Айчыннай вайны. Яна пакінула глыбокі след у гісторыі краю, у лесах дубровенцаў, у памяці тых, хто змагаўся з ворагам на фронце ці тут, на часова акупіраванай фашыстамі тэрыторыі. Пра гэты маўкліва сведчаць шматлікія помнікі і абеліскі, устаноўленыя на Дубровеншчыне.

Вызваляючы раён і горад, загінула 20 тысяч савецкіх воінаў, з іх 10 тысяч каля вёскі Рыленкі. Гітлераўцы стварылі тут глыбока эшаланіраваную абарону, самую моцную ў паласе аўтамагістралі Масква — Минск. Тысячы савецкіх воінаў навечна засталіся ў гэтай зямлі. У пасляваенныя гады астанкі загінуўшых з брацкіх і безыменных магіл перанеслі на вайсковыя могілкі. З ліпеня 1973 года тут быў адкрыты мемарыяльны комплекс «Рыленкі». На 170 белакаменных плітах высечаны імёны

тых, хто аддаў сваё жыццё за мір і спакой на гэтай зямлі. Удзячныя нашчадкі будуць вечна памятаць падзвігі Герояў Савецкага Саюза Юрыя Смірнова, Ганны Нікандравой, Уладзіміра Сапрыкіна і многіх-многіх іншых мужных байцоў. Іх імёнамі названы гарадскія і сельскія вуліцы, калгасы і саўгасы, паркі і скверы.

У вёсцы Шалашына (саўгас імя Юрыя Смірнова) заўсёды цёпла і сардэчна сустракаюць маці героя Марыю Фёдараву. Яна дарогі гасць на гэтай зямлі, ёй прысвоена званне «Ганаровы грамадзянін горада Дуброўна». У раёне вёскі Шалашына яе сын быў цяжка паранены і трапіў у палон. Гітлераўцы бязлітасна катавалі салдата, спрабуючы атрымаць ад яго звесткі аб нашых часяцях. Але хлопец маўчаў. Ён нічога не сказаў ворагам. Азвэрэлыя фашысты распялі васемнаццацігадовага юнака на сцяне бліндажа, у лоб, далоні і ступні ног забілі цвікі...

Разам з савецкімі воінамі тут мужна змагаліся французскія лёт-

чыкі, якія ваявалі ў авіяпалку «Нармандыя—Нёман». На свяшчэнных плітах мемарыялу «Рыленкі» ўвекавечаны падзвігі французца Бруна дэ Фальтана і савецкага пілота Сяргея Астахава. Яны разам грамлі фашыстаў і загінулі ў адным самалёце ў небе над Дуброўна...

Лёгкіх перамог на вайне наогул не бывае. Тут жа, на Дубровеншчыне, усё было значна цяжэй. Амаль год — з восені 1943 да лета 1944 года — тут праходзіла лінія фронту. Фашысты ўскладалі вялікія надзеі на моц сваёй абароны. Камандзір гітлераўскай дывізіі генерал Траут загадаў нават вывесіць на пазіцыях плакаты з надпісам: «Дзе стаіць Траут, там бальшавікі не пройдуць!»

Але дарэмна выхваляўся Траут. 23 чэрвеня 1944 года пачалі наступленне войскі генерал-палкоўніка Івана Чарняхоўскага, камандуючага Трэцім Беларускам фронтам, а 26 чэрвеня горад Дуброўна быў вызвалены ад фашыстаў. Ужо праз тыдзень вольнай стала сталіца Савецкай Беларусі — Минск.

Адступаючы з Дуброўна, фашысты ўзарвалі электрастанцыю, тэкстыльную фабрыку «Дняпроўская мануфактура», ад якой не засталася нават і сцен, камунікацыі. Былі

знішчаны амаль усе грамадскія будынкі, спалена 90 працэнтаў жылля. Не менш пацярпелі і вёскі. Насельніцтва раёна зменшылася больш чым на 8 тысяч чалавек. Можаче ўявіць сабе, колькі сіл і сродкаў трэба было ўкласці, каб гэтыя руіны зноў сталі горадам, каб на папалішчах вёсак зноў зацвілі сады...

Дубровенцам дапамагала ўся краіна. З Расіі везлі хлеб і жытло. Урал, Казахстан, рэспублікі Сярэдняй Азіі даслалі абсталяванне для прамысловасці і сельскагаспадарчую тэхніку.

З вялікім энтузіязмам узяліся дубровенцы за аднаўленне разбуранага вайной краю. На месцы тэкстыльнай фабрыкі пачалося ўзвядзенне льнозавода. У 1946 годзе ён стаў ужо даваць прадукцыю. Будаваў жытло, школы, медыцынскія ўстановы. І тое, на што, здавалася, спатрэбіцца некалькі дзесяцігоддзяў, было зроблена за вельмі кароткі час, да пачатку 50-х гадоў.

НА ЗДЫМКАХ: 170 белакаменных пліт з імёнамі тысяч савецкіх воінаў, якія гераічна загінулі ў баях на Дубровеншчыне; арка каля ўваходу ў мемарыяльны комплекс «Рыленкі».

Фота С. КРЫЦКАГА.

Улюбёнае месца адпачынку жыхароў Століна — парк «Маньковічы», які раскінуўся на ўзбярэжжы ракі Гарыні. Выдатныя сюжэты для сваіх замалёвак знаходзяць у прыгожым кутку прыроды юныя мастакі столінскай сярэдняй школы мастацтваў. Сёлета гараджане адзначылі стагоддзе любімага парку. НА ЗДЫМКУ: выкладчык жывапісу столінскай школы мастацтваў Ірына КАРУННАЯ са сваімі выхаванцамі на эцюдах. Фота Я. КАЗЮЛІ.

старонкі мінулага

ШАХМАТЫ ДАЛЁКІХ ПРОДКАЎ

Шахматы — гэта па форме гульня, а па зместу — мастацтва, а па цяжкасці — навука... Тыгран ПЕТРАСЯН.

XII стагоддзе. Старажытны Мінск. Майстэрня рамесніка. Кволы язычок полымя, што ляніва гоідаецца на канцы дэцкіх, цымяна асвятляе сярэдзіну адзінага памяшкання зрубленай з танклявых круглякоў хаты. За доўгім варштатам, нізка схіліўшыся над дошкай у чорныя і белыя клеткі, якую малодшы чалавек Юрка называе падслухалым на княжацім падворку словам «таўлеі», моўчкі сядзець два плячыстыя дзецюкі ў зашмальцаваных фартухах са зрэбнага палатна і час ад часу перастаўляюць жылістымі рукамі шахматныя фігуркі. Гульня так захапіла іх, што яны не пачулі, як глуха празнула настываю ад марозу клямка. Яя высокага парогна вырасла камлюкаватая постаць Няжылы, на ўсё месца славуатага залатымі рукамі і буйным норавам ювеліра. Незадаволенна бліснулі неўтаймаванай лютасцю зялёныя, крэху лупаватыя вочы, хмурына ссунуліся да запалага пераносся касматыя бровы.

— Варта выйсці на якую хвіліну, як вы адразу ж за сваё, — накінуўся Няжыла на злоўленых на гарачым дзецюкоў. — Утарыцца ў гэтую поскуду і лыпаць, бы здзічалы вепруны, вачыма... Годзе, няма больш майго цяпершні! — задыхаючыся ад абурэння, выгукнуў майстра і, сханіўшы дошку, ляснуў ёю ад дубовы вугал варштата. Сухія ашчэпні шпунту са зларадным задавальненнем у зыркае полыцы пачынаюць вырабляць Юркам з кавалка асіны шахматныя фігуркі. Некалькі з іх, адскочыўшы ад шчарбатых чалеснікаў, закарціліся ў качарэжнік і зніклі ў прагрызнай згаладалымі за сімі шчурамі дзірцы...

Гэты эпізод напісаны на падставе дакладных гістарычных звестак, крыху даноўныя, зразумела, аўтарскім уяўленнем. Падчас раскопак старажытнага Мінска археолагі сапраўды выявілі майстэрню ювеліра, а пры яе маробныя шахматныя фігуркі, выразаныя з драўніны. Падобныя шахматы знойдзены ў Брэсце і Мсціслаўі — у гарадах, размешчаных за 646 кіламетраў адзін ад аднаго.

Сам факт знаходка шахматных мініячур для Беларусі даволі ардынарны. З дваццаці ўсходнеславянскіх гарадоў

часоў Кіеўскай Русі, у якіх знойдзена хоць адна шахматная фігурка, пятнаццаць знаходзіцца ў межах нашай рэспублікі. Найбольш старажытныя фігуркі з Ваўкавыска, Копысі і з гарадзішча на Менцы (12 кіламетраў ад Мінска) датуюцца XI стагоддзем. Геаграфія знаходак сведчыць аб распаўсюджанні шахмат на ўсёй тэрыторыі края.

Драўляныя шахматы, зробленыя рукою аматара, перш за ўсё цікавыя сваёй сацыяльнай інфармацыяй. Само іх існаванне — гэта яскравы доказ таго, што ў шахматамі ўжо тысячу гадоў назад былі добра знаёмы не толькі прадстаўнікі гарадской верхушкі на чале з князем і ягонай дружнай, але і ніжэйшыя слаі насельніцтва тагачасных беларускіх гарадоў. Іх рабіў саматугам той, хто не меў магчымасці набыць шахматы ў рамесніка-прафесіянала. Як бачым, простыя пасадыскія людзі, што зараблялі хлеб сваім мазалём, ведалі назвы фігур, правілы і ўмовы гульні, валодалі неабходнай для гэтага келіваасцю, былі здольны разлічваць заснаваны на абстрактным мысленні складаныя камбінацыі.

Мы глыбока памыляемся, калі іншым разам лічым нашых далёкіх продкаў здатымі толькі да гульні ў бабкі.

Акрамя хлеба надзённага яны дбалі, мабыць, не менш за нас і аб прыгажосці, разумелі і імкнуліся да яе. Паказальны факт. У адной старажытнай грамадзе будаўнічая арцель захавава за сабою права на свабоду творчасці пры ўзвядзенні храма, уключыўшы ў дагавор умову, якая выключала дыктат заказчыка: «Рубіць вышынёю як мера і прыгажосць пакажуць».

Беларуская калекцыя старажытных шахмат складаецца больш як з трыццаці асобных фігурак, знойдзеных падчас раскопак у Брэсце, Ваўкавыску, Віцебску, Гродна, Друцку, Копысі, Лукомлі, Мінску, Мсціслаўі, Навагрудку, Полацку, Рагачове, Слоніме, Тураве і на Менцы. Пераважная большасць іх выразана або вытачана з костак і рагоў майстрам-прафесіяналамі. У Друцку і Копысі шахматы знойдзены на месцы старажытных кастарэзных майстэрняў сярод недаробленых касцяных рэчаў, нарыхтовак і іх адыходаў. Ёсць драўляныя фігуркі, і толькі адна, гродзенская ладдзя, зроблена з пакуль што невядомага мінералу светла-

жоўтага колеру з зялёнымі крапінкамі.

Першыя шахматы на Беларусі мелі абстрактную форму, вобразна не звязаную з лексічным значэннем назвы. Дзесьці ў XI—XII стагоддзях назіраецца адыход ад усходняга канону. Фігурка ўстаўляецца на точаную, амаль як у сучасных шахмат, круглую аснову з кароткай шыйкай, часта падзеленай кругавым борцікам на два ярусы. Сама фігурка страчвае падабенства са сваім усходнім папярэднікам і набывае ўскладненую форму, але, як і раней, застаецца прадметным сімвалам сваёй назвы. У віцебскай ладдзі, напрыклад, паміж бакавымі выступамі з'явілася круглая галоўка, якая надала фігурцы выгляд усходнеславянскага знака трызубца. Дарэчы, штрыхаваная выява такой эмблемы ўпрыгожвае знойдзенага ў Навагрудку касцянога каця.

Абстрактныя ланцуг сімвалікі разарвалі выяўленчыя шахматы. Цераз справаваную шматлікімі падзеямі тоўшчу стагоддзяў яны данеслі да нас рэальныя выявы матэрыяльных прадметаў і абліччы людзей. Возьмем, да прыкладу, гродзенскую ладдзю. Гэта, па сутнасці, скульптурная мініячюра сапраўднай насады — баявога судна з надшытымі бартамі і накрытым верхам. Апісваць насаду няма патрэбы, гэта яшчэ 800 гадоў назад надзвычай добра зрабіў аўтар Лаўрэнцьеўскага летапісу: «...прыдумаў Ізяслаў лоддзі дзіўныя... бо ў іх весляры вяслуюць нябачна, толькі вёсла выдаць, а людзей... не відаць... бо лоддзі накрыты дошкамі, зверху воі ў бронях і страляюць, а стэрнавых два ёсць, адзін на карме, а другі на носе».

А цяпер параўнаем форму і прапорцыі шахматнай ладдзі з каларовым малюнкам Радзівілаўскага летапісу. Так і ёсць: усё сыходзіцца, як кажуць, адзін да аднаго. У аналагічнай манеры выканана і касцяная ладдзя з Ваўкавыска. Значыць, старажытныя разьбяры кіраваліся рэальнымі праявамі жыцця і праўдзіва адлюстроўвалі ў сваёй творчасці рэчаіснасць; іх вырабы, у нашым выпадку шахматныя фігуркі, можна лічыць за адну з бездакорна дакладных крыніц вывучэння матэрыяльнай культуры нашых далёкіх продкаў.

Акрамя касцяной і каменнай лоддзяў у беларускай калекцыі шахмат ёсць яшчэ тры унікальныя выяўленчыя фі-

(Заканчэнне на 8-й стар.)

ПОЗДРАВЛЯЕМ!

4 июля 1965 года в городе Бериса на улице Остенде 1091 открыл свои двери для членов и всех желающих культурно-спортивный клуб наших соотечественников в Аргентине «Восток».

С первых дней существования клуб завязал переписку с Белорусским обществом по культурным связям с соотечественниками за рубежом. Многие члены в разное время были гостями Общества и газеты «Голас Радзімы».

Мы знаем, что основой для создания клуба наших земляков послужила артистическая группа «Чайка», объединявшая в то время 35 человек молодежи. Выступления артистов всегда проходили с неизменным успехом не только в Аргентине, но и в соседних странах, таких, например, как Уругвай.

Сегодня клуб имеет свою библиотеку. Работают курсы русского языка. В составе правления клуба действует комиссия по культурной работе, спортивная, комиссия по организации проведения праздников. Часто проходят соревнования по настольному теннису, футболу, баскетболу.

Дорогие соотечественники!

Белорусское общество «Радзіма» и редакция газеты «Голас Радзімы» сердечно поздравляют вас с 20-й годовщиной создания клуба «Восток». Вами много сделано для укрепления духовных связей соотечественников, живущих в Аргентине, с Родиной, приобщения молодого поколения к великой культуре и традициям Советской страны. Пусть дружба, связывающая общество «Радзіма» и культурно-спортивный клуб «Восток» в Аргентине, станет еще более прочной, как и культурные связи между нашими народами и странами.

ГАІЛА РАНЫ СЛОВАМ ЛАСКАВЫМ

ДЗЯКУЙ ТАБЕ, СЯСТРЫЧКА!

...Старшыня палявога шпітэля быў у адчаі. Праз нейкую гадзіну пачнецца агляд асабовага складу, а ён ўсё ні: к не можа падабраць шынялі для новенькіх. У рэшце рэшт на медыцынскіх сясцёр Клаву Белавусаву, Клаву Шандзяжну, Аню Шандзяжну і іншых нешта падышло. А вось на Фаіну Дзідзянкову... Тут ужо старшыня быў бяссільны — дзе ж возьмеш той шынель, калі ў дзяўчыны метр пяцьдзесят два росту!

— І адкуль ты ўзялася на маю галаву, — незадаволена бурчэў старшыня.

— З Беларусі, з Віцебскай вобласці я, — адказала Фаіна, гатовая сама заплакаць.

Старшыня раптам памячэў: — Не трэба плакаць. Такой бяды з гэтым шынялём. Паберажы слёзы надалей. Наплачашся яшчэ, калі ўбачыш...

Тут старшыня не дагаварыў. І сэнс гэтых слоў Фаіна Дзідзянкова зразумела значна пазней.

А пакуль яна падабрала самы маленькі шынялёк і... давай рэзаць крысо.

Камандзір часці, які праводзіў агляд, не ўчыніў разносу старшыне: усё зразумелі і так. Затое аддаў загад краўцу пашыць для Дзідзянковай і шынель, і спадніцу, і гімнасцёрку, адным словам, «каб стала падобная на сапраўднага салдата».

Так пачыналася служба ў арміі. А было тады дзяўчыне крыху больш чым дваццаць. У трыццаць дзевятым годзе яна скончыла Віцебскую фельчарска-акушэрскую школу, стала працаваць медыцынскай сястрой у Рагачоўскім раёне.

Падабалася ж Фаіне прафесія ўрача, і яна марыла вучыцца далей. Але пачалася вайна.

Прышлося эвакуіравацца ў Тамбоў. А адтуль трапіла на перадавую. Спачатку на Варонежскі, а пазней, у 1943 годзе, на Другі Украінскі фронт медсястрой палявога перасовачнага шпітэля.

— Тая гісторыя з шынялём... — успамінае Дзідзянкова. — А яшчэ — вінтоўка. Каб вы зналі, якой цяжкай яна была для мяне. Мужчынам што — яны дужыя. Нам жа, дзяўчатам, гэта зброя здавалася ледзь не гарматай... Увогуле вайна — не жаноча справа, страшная яна, бязлітасная. Але да ўсяго прывыкаеш. Вось і тады... Сашчэпіш зу-

бы і паўзеш па полі бою, шукаеш раненых. І адкуль, бывала, сілы тыя браліся!.. А тут бамбёжкі. Фашысты лічылі палявыя перасовачныя шпітэлі аб'ектам нумар адзін, стараліся іх знішчыць. Толькі ні бамбёжкі, ні бяссонныя ночы і дні без адпачынку, ні нават бяспадобныя аперацыі — усё гэта было не самым цяжкім...

У час работы на Рагачоўшчыне прыходзілася бацьчыць, як памірае чалавек. Часцей за ўсё гэта былі старыя людзі. А тут — маладзенькія хлопцы. Ім яшчэ жыць ды жыць, кахаць, у футбол гуляць. Не магла я глядзець, як яны паміралі. Усё плакала і плакала. Прайшло шмат гадоў пасля вайны. А я ўсё чую па начах: «Сястрычка, ой, баліць! Дапамажы, мілая...».

У цяжкай часіны, калі хацелася кінуць усё, заплочыць вочы і бегчы, бегчы немаведама куды ад гэтага кашмару, нярэдка да Фаіны падыходзіў начальнік шпітэля і гаварыў: «Нам не прыстала плакаць. Возьмі сябе ў рукі і ідзі да раненых. Ім тваё дзявочае слова лепей за ўсякія лекі дапаможа. Ідзі, дачка. Бачыш, цябе кліча вунь той хлопец, якому ў грудзі куля папала».

Начальнік гаварыў праўду. Аднойчы Фаіну паклікалі. Выйшла яна з палаткі і бацьчыць — малады капітан стаіць.

— Ці ж пазнаеш ты мяне, Дзідзянкова?

— Не, не ведаю, — адказала Фаіна.

— Хіба ж ты не помніш таго раненага, які ляжаў у самым куце палаткі і паміраць збіраўся?!

— Капітан Макаранка! — узрадавалася Фаіна. — Бачу, зусім паправіліся... Вось і добра.

— Дзякуй табе, сястрычка, — пакланіўся капітан. — Калі б не ты... Напэўна, не выжыў бы я. Колькі надзеі ты мне дала.

Мінула ваеннае ліхалецце. Франтавікі вядуць паміж сабой перапіску, сустракаюцца на злётах, святых, на месцах былых баёў. І заўжды многія, убачыўшы Фаіну Дзідзянкову, і цяпер гавораць ёй: «Дзякуй!». Няхай нават нехта з іх і не быў паранены. Усё роўна да ваенных сёстраў асабліва адносіны: падзяка воінаў, якія выжылі, дачакаліся Перамогі, вярнуліся да сваіх сем'яў, якім пашчасціла гадаваць унукаў.

Яўген ТУРАЙКЕВІЧ.

«А Я ЁСЁ РОЎНА ХАЧУ МАМУ...»

Зіна КАСЯК — 8 гадоў. Цяпер — педыкюрша. Жыве ў Мінску.

«У сорок першым я скончыла першы клас, і бацькі паслалі мяне на лета ў піянерскі лагер Гарадзішка пад Мінскам. Я прыехала, а праз два дні — вайна. Нас пачалі вывозіць з лагера. Пасадзілі ў поезд і павезлі. Мы, дзеці, нічога не разумелі: ляталі нямецкія самалёты, а мы крычалі: «Ура!» Пакуль нас не сталі бомбіць.

Нам, калі мы пакідалі лагер, кожнаму ў навалку што-небудзь насыпалі — каму крупу, каму цукар. Нават самых маленькіх не абышлі, усім давалі нешта несці з сабой. Хацелі ўзяць як мага больш прадуктаў. І гэтыя прадукты вельмі бераглі. Але ў поезде мы ўбачылі раненых салдат. Яны былі такія змучаныя, ім так балела, што ўсё, што ў нас было, мы аддавалі салдатам. Гэта называлася: «Карміць татаў». Усіх ваенных мужчын мы называлі сваімі татамі.

Везлі нас больш месяца. Накіруюць у які-небудзь горад, а як прыедем, у гэтым горадзе пакінуць нас не могуць, таму што ўжо блізка немцы. І даехалі так да Мардовіі.

Месяца было вельмі прыгожае, многа цэркваў. А спаць не было дзе, спалі на саломе. Калі настала зіма, на чацвярны былі адны чаравікі. А потым пачаўся голад. Галадаў не толькі дзіцячы дом, галадалі і ўсе навокал, таму што ўсё аддавалі фронту. У дзіцячым доме жылі дзвесце пяцьдзят дзяцей, аднойчы прыйшлі мы на абеда, а есці няма чаго. Сядзяць у сталовай выхавальніцы і дырэктар, глядзяць на нас, а ў вачах поўна слёз. А была ў нас кабыла Майка, яна была вельмі ласкавая, мы вазілі на ёй ваду. На наступны дзень забілі гэтую Майку і давалі нам ваду і маленькі кавалачак Майкі. Мы толькі потым даведаліся, што забілі Майку, ад нас гэта ўтайлі. Мы ўсе яе вельмі любілі. Гэта была адзіная жывёліна ў нашым доме.

Хадзілі мы з вялікімі жыватамі. Я, напрыклад, магла з'есці ядро супу, таму што ў гэтым супе нічога не было. Колькі налівалі, столькі я і ела. Ратавала ж нас прырода, мы былі нібыта жвачныя жывёлы. Вясной у радыусе некалькіх кіламетраў вакол дзіцячага дома не распускалася ніводнага дрэўца, мы з'ядалі ўсе пупышкі. Елі любую траву. Нам далі бушлаты, і ў гэтых бушлатах мы папрарывалі кішэні і насілі з сабой траву, насілі і жавалі. Летам было добра, а зімой вельмі цяжка. Маленькіх дзяцей было чалавек сорок. Нас пасялілі асобна.

Праз тыдзень нас ужо бомбілі, абстрэльвалі... І, калі я ўбачыў першага забітага, я ўжо не плакаў. Мяне толькі ўразіла, што забіты чырвонаармеец ляжаў на нашых градаках з агуркамі... А над ім вісеў вялікі сланечнік... Прама над галавой... Да гэтага я ўяўляў, што гінуць толькі на полі бою. Хаця меў малое ўяўленне аб тым, што такое — поле бою. Адно ведаў дакладна з кніжак: там бягуць і крычаць: «Ура!». А тут? Ляжыць малады хлопцёк... Ляжыць сярод зялёных агуркоў, якія я толькі ўчора паліваў...

Я ўзяў вінтоўку забітага... Стаў шукаць яшчэ зброю, змазваў яе густой змазкай, складаваў у снарадныя скрынкі і заклопваў у зямлю. Усюды віселі загады нямецкага камандавання, што за захоўванне зброі — расстрэл. Я адразу стаў дарослым. І калі ў нашай вёсцы Сар'я Верхнядзвінскага раёна арганізавалася падпольная група, мяне таксама залічылі...

Усю вайну я гаварыла і чакала, што, калі скончыцца вайна, мы запражам з дзядулем коніка і паедзем шукаць маму. У дом заходзілі эвакуіраваныя, я ва ўсіх пыталася: «Ці не сустракалі вы маю маму?» Эвакуіраваных было многа, так многа, што ў кожным доме стаяў чыгун цёплай крапівы. Калі людзі зойдуць, каб было ім што-небудзь цёплае. Больш не было чаго даць, але чыгун крапівы стаяў у кожным доме. Я гэта добра помню.

Вайна скончылася, я чакаю дзень-два, за мной ніхто не едзе. Мама за мной не едзе, а тата, я ведала, у арміі. Я яшчэ не ведала, што яны загінулі. Працавала я так два ты-

«...Вось калі б спытаць: што такое дзяцінства? Кожны б сказаў нешта сваё. А для мяне дзяцінства — гэта мама з татам і цукеркай. Усё дзяцінства я хацела маму з татам і цукерак. За вайну ніводнай цукеркі ні то што не каштавала, якая яно, нават не бачыла. Першую цукерку я з'ела праз некалькі год пасля вайны, калі мне было гадоў дванаццаць.

А маму з татам я не знайшла. Нават прозвішча свайго сапраўднага не ведаю. Падабралі мяне ў Маскве на Паўночным вакзале.

— Як завуць? — спыталі ў дзіцячым доме.

— Марыначка.

— А прозвішча?

— Прозвішча не ведаю...

нілася, таму што было страшна глядзець. Бліжэйшая станцыя ад нас — станцыя Богданы, яна і цяпер ёсць, гэта паміж Оршай і Лепелем. Сюды, у гэтым напрамку, эвакуіравалі жывёлу не толькі з нашага сельсавета, а з усёй Віцебскай вобласці. Лета было спякотнае, жывёлу гналі вялікімі статкамі: каровы, авечкі, свінні, цяляты. Коней гналі асобна. Людзі, якія іх гналі, настолькі стаміліся, што ім было ўсё роўна, колькі ёсць жывёлы, куды яна ідзе. Каровы ішлі нядоеныя, яны заходзілі ў двор і не пакідалі яго, пакуль іх не выдаць. Хоць на дарогу, хоць на зямлю... Асабліва пакутавалі свінні, яны не выносяць спякоты і доўгай дарогі. Яны беглі і падалі, ад га-

роў не знайшлі, злавлі і павесілі іх ката. Ён вісеў на вярэвочцы, як дзіця...»

«...ЯШЧЭ РЫДЛЁУКАМІ ПАЛЯПАЛІ, КАБ БЫЛО ПРЫГАЖЫ»

Лянід ШАКІНКА — 12 год. Цяпер — мастак. Жыве ў Мінску.

«...Сагналі нас да брыгадзёрскай хаты, усю вёску. Цёплы дзень, трава цёплая. Хто стаяў, а хто сядзеў. Жанчыны ў белых хустках, дзеці босыя. На гэтым месцы, куды нас сагналі, заўсёды збіраліся ў святы, на зажынкі, дажынкі. І таксама хто сядзеў, а хто стаяў, мільні праводзілі, спявалі.

Усе былі як каменныя, ніхто не плакаў. Нават тады гэта мяне ўразіла. Гавораць, што звычайна людзі плачуць, крычаць, прадчуваючы смерць. Ніводнай слязінкі не помню. Хоць мы ўжо ведалі, што карнікі расстрэльваюць, спальваюць, сцяльваю вёскі. Цяпер, калі я аб гэтым успамінаю, пачынаю думаць: можа, я аглух у тыя хвіліны і нічога не чуў? Чаму не было слёз?

Дзеці збіліся ў асобную кучу, хоць ніхто нас не аддзяляў ад дарослых. Чамусьці маці нашы не трымалі нас каля сябе. Чаму? Да сёння не ведаю. Звычайна мы, хлопчыкі, мала з дзяўчынкамі дружбу вадзілі, лічылі: дзяўчынка — значыць трэба адлупцаваць, за косы пацягаць. Тут усе прыціснуліся адно да аднаго, ніхто не штурхаецца, не бегае. Разумеюце, нават сабакі дваровыя стаялі ў баку і не брахалі.

Непадалёку ад нас паставілі кулямёт, каля яго селі два эсэсаўскія салдаты, пра нешта сталі спакойна размаўляць, адзін раз нават засмяяліся.

Падышоў афіцэр, малады. Чамусьці мне запомніліся такія дэталі.

Перакладчык пераклаў: — Пан афіцэр загадаў наваздаць імяны тых, хто трымае сувязь з партызанамі. Будзеце маўчаць, расстрэляем усіх.

Людзі засталіся нерухомымі. — Тры минуты, і вас расстрэляюць, — перакладчык сказаў і выкінуў уверх тры пальцы.

Цяпер я глядзеў увесь час на яго руку.

— Дзве минуты, і вас расстрэляюць...

Прыціскаліся мацней адзін да аднаго, нехта чамусьці нешта гаварыў, але не словамі, а рухам рукі, вачыма. Размаўлялі целама. Я, напрыклад, ясна сабе ўявіў, што нас расстрэляюць і нас больш не будзе.

— Апошняя мінута, і вам капут...

Я бачыў, як салдат зняў зтвор, зарадзіў стужку і ўзяў кулямёт у рукі. Да каго было два метры, да каго — дзясць...

З тых, што стаялі наперадзе, адлічылі чатырнаццаць чалавек. Делі ім рыдлёўкі і скаржылі капаць яму. А нас падагналі бліжэй глядзець, як яны капаюць. Капалі хутка-хутка. Я помню, што яма была вялікая, глыбокая, на поўны чалавечы рост. Такія ямы капаюць пад дом, пад фундамент.

Расстрэльвалі па тры чалавекі. Паставіць ля краю ямы — і ва ўпор. Астатнія глядзяць. Не было ніякага страху, ніякіх эмоцый. Не помню, каб з дзецьмі развіталіся ці дзеці з бацькамі.

Расстрэлялі чатырнаццаць чалавек і сталі закопваць яму. Я мы зноў стаялі і глядзелі. Як мы зноў стаялі і глядзелі. Як утупваюць зямлю ботамі. А зверху яшчэ рыдлёўкамі паляпалі, каб было прыгожа, акуратна. Разумеюце, нават вулгі зрэзалі пачысцілі. Адзін пажылы насуец крахтаў і выціраў насоўкай пот з ілба, быццам у полі працаваў. Разумеюце? Колькі жыў, столькі ўспамінаю, спрабую зразумець: што ж такое чалавек?

Праз дваццаць дзён дазволілі забітых адкапаць і пахаваць. Вось тады загаласілі бабы, загаласіла ўся вёска...»

Святлана АЛЕКСІЕВІЧ

АПОШНІЯ СВЕДКІ

УРЫЎКІ З ДАКУМЕНТАЛЬнай АПОВЕСЦІ

Пра вайну беларускія пісьменнікі напісалі нямаля. Як змагаўся наш народ з ненавісным ворагам на франтах Вялікай Айчыннай і ў тыле, што ён выцярпеў, перанёс, выпакутаваў. Мы ведаем, як гарэла наша зямля пад нагамі фашыстаў і як палалі вёскі разам з людзьмі. Пра дзяцей, якім давялося перажыць вайну, бадай, напісана менш за ўсё. Таму дакументальная аповесць Святланы АЛЕКСІЕВІЧ «Апошнія сведкі» выклікала цікаvasць і ў Беларусі, і ў іншых рэспубліках краіны. Яна напісана пра самых безабаронных перад тварам вайны істот — дзяцей. Прапануем фрагменты з гэтай аповесці.

дні, больш чакаць не было сіл. Забралася ў нейкі цягнік пад лаўку і паехала... Куды? Што? Не ведала. Дзіва ж, дзіця, думала, што ўсе паязды едуць у Мінск. А ў Мінску мяне чакае — мама!

І вось мне ўжо пяцьдзят адзін год, у мяне ёсць свае дзеці. А я ўсё роўна хачу маму...

«...Я ўжо не плакаў»

Валодзя МАЛЕЙ — 13 год. Цяпер — падпалкоўнік міліцыі. Жыве ў гарадскім пасёлку Нарач Мінскай вобласці.

«...У тую ноч я не спаў, усё думаў, як пакажу сябе на спарборніцтвах, хваляваўся. Раніца пабег у школу, там ужо сабралася ўся наша каманда, не было толькі настаўніка. Калі мы ўбачылі яго, то зразумелі, што ён нечым моцна ўсхваляваны. І ён нам першы сказаў, што пачалася вайна з Гітлерам, што на спарборніцтвы мы не паедзем.

Праз тыдзень нас ужо бомбілі, абстрэльвалі... І, калі я ўбачыў першага забітага, я ўжо не плакаў. Мяне толькі ўразіла, што забіты чырвонаармеец ляжаў на нашых градаках з агуркамі... А над ім вісеў вялікі сланечнік... Прама над галавой... Да гэтага я ўяўляў, што гінуць толькі на полі бою. Хаця меў малое ўяўленне аб тым, што такое — поле бою. Адно ведаў дакладна з кніжак: там бягуць і крычаць: «Ура!». А тут? Ляжыць малады хлопцёк... Ляжыць сярод зялёных агуркоў, якія я толькі ўчора паліваў...

Я ўзяў вінтоўку забітага... Стаў шукаць яшчэ зброю, змазваў яе густой змазкай, складаваў у снарадныя скрынкі і заклопваў у зямлю. Усюды віселі загады нямецкага камандавання, што за захоўванне зброі — расстрэл. Я адразу стаў дарослым. І калі ў нашай вёсцы Сар'я Верхнядзвінскага раёна арганізавалася падпольная група, мяне таксама залічылі...

«ЦЁТАЧКА, ВАЗЬМІЦЕ МЯНЕ НА РУКІ...»

Марына КІР'ЯНАВА — 4 гады. Цяпер — кінарэжысёр. Жыве ў Мінску.

Запісалі: Марына Северная. Як хацелася, каб хто-небудзь абняў, прыгалубіў. А пяшчоты было мала, навокал вайна, ва ўсіх — гора. Іду па вуліцы... Наперадзе маці дзяцей сваіх вядзе. Анаго возьме на рукі, паднясе, гэтага паставіць — другога бярэ. Селі яны на лавачку: яна пасадзіла меншага да сябе на калені. Я стаяла, стаяла... Глядзела, глядзела... Падыходжу да іх: «Цётка, вазьміце мяне на рукі...»

«...І ПРАСІЛА ЯЕ ўСТАЦЬ»

Тамара ФРАЛОВА — 3 гады. Цяпер — інжынер. Жыве ў Куйбышаве.

«...Расказваюць, што знайшлі мяне нашы салдаты каля забітага маці. Я плакала і прасіла яе ўстаць. Было гэта на адной з чыгуначных станцый пад Мінскам. Салдаты перадалі мяне ў поезд, які ішоў на ўсход, адвезуць далей ад вайны. Так з чужымі людзьмі я трапіла ў горад Хвалынск. Там мяне ўдачырылі муж і жонка Чаркасава, яны сталі маімі бацькамі. А бацькоў сваіх я не ведаю. Ні здымкаў, ні нават памяці ў мяне няма: якая мама, які тата! Не помню... Я была зусім маленькая...

Жыву з пачуццём, што нарадзіла мяне не жанчына, а вайна. Таму з дзяцінства помню толькі вайну. Вайна была маёй мамай... Помню, як доўга не магла глядзець на неба: было страшна...»

«ЁН ВІСЕЎ НА ВЯРОВАЧЦЫ, ЯК ДЗІЦЯ...»

Люба АЛЕКСАНДРОВІЧ — 11 год. Цяпер — рабочая. Жыве ў райцэнтры Сянно Віцебскай вобласці.

«Вайна дайшла да нас хутка. Дзевятага ліпеня, я помню, ужо ішоў бой за наш раённы цэнтр Сянно. З'явілася многа бежанцаў, так многа, што людзям не хапала дамоў. У нас, напрыклад, размясцілася сямей шэсць з дзецьмі. І так у кожнага.

Спачатку ішлі людзі, а потым пачалася эвакуацыя жывёлы. Гэта мне вельмі добра запом-

рачыні ўсе гэтыя трупы распухалі, павялічаліся, і гэта было так страшна, што вечарам я баялася выходзіць з дому.

Сяляне, яны ведаюць, што такое выкарміць адну карову, якая гэта праца. Яны плакалі, калі бачылі, як гіне дабро, як гіне жывое. Гэта ж не дрэва, што ўпала і маўчыць, гэта ўсё крычала, іржала, стагнала. Па начах мне сніліся кашмары.

Старэйшая мая сястра да вайны працавала ў райкоме партыі, і яе пакінулі ў падполлі.

Як прыйшлі немцы, чамусьці не помню. Помню, што яны ўжо былі, даўно былі, і вось сагналі нас усіх: баб, дзяцей, старых. Паставілі наперадзе кулямёты і загадалі гаварыць, дзе партызаны, да каго заходзілі. Усе маўчалі. Тады яны адлічылі кожнага трэцяга і вывелі на расстрэл. Расстрэлялі шэсць чалавек: двух мужчын, дзвюх жанчын, двух падлеткаў. І паехалі.

За ноч выпаў свежы снег, прыгожа. Гэта Новы год. А пад гэтым свежым снегам ляжаць забітыя. Хаваць не было каму, труну рабіць няма каму. Мужчын у нас не засталася. Старыя жанчыны палілі бярэвыні, каб хоць крыху разагрэць зямлю і выкапаць магільны. Яны доўга стукалі рыдлёўкамі па зямлі зямлі...

Другі раз партызаны замініравалі дарогу, немцы ехалі і падарваліся, некалькі іх загінулі. Тады яны сабралі ўсіх дзяцей, нас было трынаццаць чалавек, паставілі наперадзе калоны... Мы ішлі, а яны за намі ехалі. Калі трэба было, напрыклад, спыніцца і ўзяць вады з калодзежа, яны спачатку пусквалі да калодзежа дзяцей. Так мы ішлі кіламетраў пятнаццаць. Хлопчыкі не так баяліся, а дзяўчынкі ішлі і плакалі. А яны за намі на машынах ехалі. Помню яшчэ, што мы ішлі босыя, гэта ўжо была вясна.

Стараюся не думаць, стараюся забыцца. А калі не забыцца, увесь час будзеш у слязах.

...Прывялі бацькоў, чые дзеці пайшлі ў партызаны, і адсеклі ім галовы на вачах ва ўсіх. Потым кінулі іх у хлеў і падпалілі. Усё згарэла ў нас на вачах. У адным доме гаспада-

МАСТАК АЛЕГ ТАЛСТОЙ —

ПРАЎНУК ВЯЛІКАГА ПІСЬМЕННІКА

**ВЕРНЫ
РУСКАМУ
СУМЛЕННЮ**

Персанальная выстаўка, арганізаваная Саюзам мастакоў РСФСР, на якой дэманстравалася 87 работ, бадай, самы дакладны аўтапартрэт Алега Талстога, праўніка вялікага пісьменніка.

Адна з карцін — «Салдаты. Успамін пра вайну».

Што такое вайна, мастак ведае не з газет. У 1943 годзе сямя Талстых жыла ў Югаславіі. Алегу тады было 16 год.

— Час быў суровы. — расказвае ён, — і калі мой бацька быў арыштаваны нямецка-фашысцкімі акупантамі, скончылася маё дзіцінства, прапала наўнасьць, усё як рукой зняло. Маці ўбачыла ўва мне апору, і я ўсюкі раз стаў суправаджаць яе на спатканне да бацькі. Яго трымалі ў турме горада Зрэняніна.

...Змрочная вялікая лесвіца, вартавыя. Пад канвоём спускаецца бацька ў накінутым на плечы футры. Вартавы не адыходзіць. Такое адчуванне, што і гаворыць нельга ні пра што. Тады бацька разка падыходзіць да мяне: «Як ты вырас! Давай памераемся ростам»... — Мы становімся адзін да аднаго спінамі, але фашыст крычыць: «Шнель, шнель!» — і спатканне, якое працягваецца ўсяго мінулы тры, заканчваецца. Бацьку вядуць па тых жа самых доўгіх і страшных лесвіцах некуды наверх. Помню, бацька прасіў хлеба, і пакуль мы мeralіся ростам, сунуў мне ў кішэню запіску з тлумачэннем, калі і як падысці да кашокага дрогу задняга двара і кінуць бохан праз агароджу.

У сваім пісьме Уладзіміру Талстому, бацьку Алега, якое беражліва захоўваецца ў сямейным архіве, жыхары Новабачэйскага раёна ўспаміналі тыя цяжкія часы так: «Дарагі наш сябар Валодзі! Вярнуўшыся ў Новы Бячэй пасля капітуляцыі каралеўскай югаслаўскай арміі, ты застаўся верны сваіму высокаму рускаму сумленню. І мы ніколі-ніколі не забудзем тваёй самаадданай дапамогі, якую ты, рызыкуючы сабой, бескарысліва, з дня ў дзень аказваў нам у час акупацыі... Усе мы тады трыокаліся за тваё і за тваю сям'ю. Мы ведалі, што табе не пазбегнуць гестапаўскіх засценкаў, прасілі быць асцярожным. Не толькі дзеля цябе, а і дзеля нашага народа, якому ты заўсёды ішоў насустрэч. Ты быў наш. Ты быў Чалавек...»

Влізіўся 1944 год. Птлепраўцы адчувалі, што працягваюць вайну. Становішча абстралялася — за кожнага забітага фашыста расстрэльвалі сто заложнікаў. Расстрэлы праводзіліся днём, для запалохвання насельніцтва. Забітых перавозілі на вагах праз увесь горад. Тым часам народна-вызваленчая вайна ў Югаславіі ўсё шырчалася. Амаль кожны тыдзень ля станцыі Новы Бячэй пехта ўзрываў ранішні поезд, што ішоў з поўначы з Кікінда. Гэтым чалавекам аказаўся сябар У. Талстога Чыка Бранка («Бранчык»). Фашысты згвалцілі яго прыгажуню-жонку, спалілі хутар, ён уцёк ад іх і стаў помсціць. Над выглядам старога-рамізніка ён падвозіў у сваёй карэце ўзрыўчатку да станцыі і падкладваў яе пад пуцэправод.

— У гэты час расстрэлілі бацьку маёй школьнай сяброўкі Радойкі. — гаворыць Алега Уладзіміравіч. — Праз год мы з ёй сустрэліся на маршы Срэмска — Мітровіца — Заграб. Гэта была высокая смуглявая дзяўчына, вельмі прыгожая, з суровым тварам, уся абвешаная гранатамі, з аўтаматам на плячы. Калі паспрабаваць уявіць вобраз Югаславіі-змагаркі, то Радойка якраз і ўвасабляе яго. Так сімвалічна, толькі націснуўшы адзін аднаму рукі, мы сустрэліся, каб раздзіся і больш не ўбачыцца.

...Летам 44-га Алега Талстой наніўся працаваць у брыгаду лесарубаў. Лес секлі ў пойме Цісы, недалёка ад вёскі Тарап, у глыбініцы. Начавалі на хутары. У гэтым раёне дзейнічала група партызан. Акупанты многа разоў спрабавалі яе ліквідаваць, але так і не змаглі.

Начамі было страшна. У адну з такіх начэй Алега ўпершыню сустрэўся з партызанамі. Яны прабіраліся на хутар — трэба было здабыць малака і хлеба для раненага. Потым, многа пазней, Алега назнаў гэтых людзей, і яны пазналі яго. Тое, што ён быў сынам агранома Уладзіміра Талстога, было лепш за ўсякую ахоўную грамаду.

Толькі ў кастрычніку 1944 года прыйшло вызваленне.

— Раніцай на вуліцы я пачуў рускую гаворку, — успамінае мастак. — Нашы! Выскачыў. Убачыў фігуры байцоў, залепленых гряззю з ног да галавы, бачны былі толькі вочы. Гэта былі разведчыкі — група з адзінаццаці чалавек. На наступны дзень яны пераправіліся пад прыкрыццём палкавой артылерыі на той, другі, грозны бок. Адзін з іх — сібрак — загінуў. Да сёння помню яго прозвішча — Опман. Таварышы вырашылі пахаваць яго на рускаму звычайна на тэрыторыі царквы. Сабралася вельмі многа народу. Жанчыны запалілі свечкі. Выйшаў святшчэннік, але службы не было. Проста ўсе стаялі. Гэта быў першы савецкі салдат, які загінуў у Новым Бячэй. А ўсяго за дваццаць дзён баёў загінула каля 400 чалавек.

...Фронт рушыў да венгерскай тэрыторыі. Алега, нягледзячы на яго просьбы, салдаты з сабой не ўзялі: «Вучыся, табе яшчэ жыць трэба». Аб'явілі набор у Югаслаўскую вызваленчую армію, і хаця праўніку Льва Талстога да патрэбнага ўзросту не хапала года, ён сумеў стаць байцом-добрахвотнікам.

Алега Уладзіміравіч з задавальненнем успамінае пра тое, як ужо пасля вяртання ў Савецкі Саюз паступіў у Маскоўскі інстытут прыкладнага і дэкаратыўнага мастацтва на факультэт манументальнага жывапісу. Пра сваіх настаўнікаў — А. Дайнеку, М. Пакаржэўскага, П. Сакалова-Скалу. Пра сваю дыпломную работу, якая была ўключана ў экспазіцыю міжнароднай выстаўкі, што адкрылася ў Маскве да VI Суветнага фестывалю моладзі і студэнтаў у 1957 годзе... Пра шматлікія паездкі па краіне: Алтай, Урал, Байкал, Новарасійск, Пераслаўль-Залескі, Таруса, Старая Ладага...

Нават у зімні час Талстой рэдка бывае ў Маскве, аддае перавагу падмаскоўнаму сялу Троицкае, рыхтуе да лета рыбалоўныя снасці, размаўляе з унукам Ванем... Есць у гэтым рослым мужчыне спакойная, упэўненая ў сабе сіла чалавека, які ведае смак жыцця.

Канстанцін СЯРОГІН.

Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут адзначае сваё саракагоддзе.

Сёлета на трох яго факультэтах, тэатральным, мастацкім і мастацка-прамысловым, вучылася каля пяцісот студэнтаў, у тым ліку і замежных — з Сірыі, Лівана, Манголіі, Алжыра, Польшчы, Мексікі, Эфіопіі. Больш за сто выпускнікоў атрымаюць дыпламы спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі. Рэжысёры і акцёры будуць накіраваны ў тэатры рэспублікі, Дамы і Палацы культуры; мастакі — у выдавецтвы, на мастацкія фабрыкі і камбінаты, у школы, дзе ўжо самі стануць настаўнікамі. А пакуль ідуць выпускныя экзамены, абараняюцца дыпломныя работы.

Калісьці першым быў створаны тэатральны факультэт. За прайшоўшыя дзесяцігоддзі ён даў Беларусі і ўсёй Савецкай краіне шмат вядомых таленавітых майстроў сцэны. Немалы надзеі ўскладае і на сёлетніх выпускнікоў мастацка-кіраўнік курса, народная артыстка СССР Аляксандра Клімава. Яна сумесна з рэжысёрамі-педагогамі падрыхтавала некалькі студэнцкіх дыпломных спектакляў. Адзін з іх па аповесці Васіля Быкава «Альпійская балада». Заканчваець свае дып-

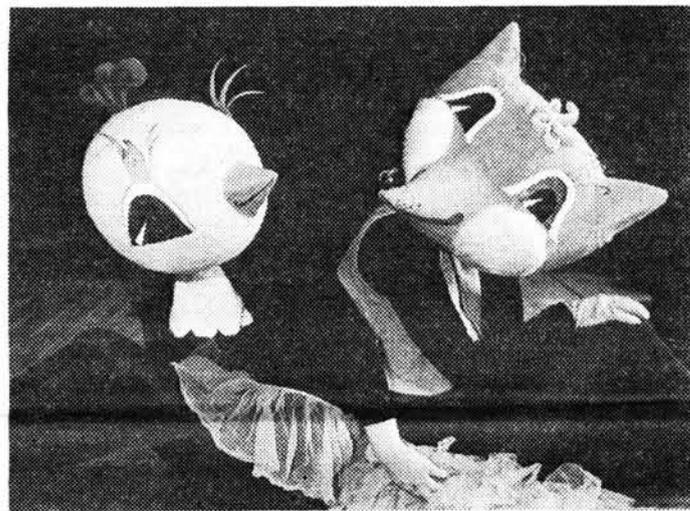

ломныя работы і скульптары. Яны працуюць гад кіраўніцтвам дацэнта лаўрэата прэміі Ленінскага камсамола Беларусі Генадзя Мурамцаа. Сярод скульптараў — Уладзімір Андрэў. Да паступлення ў інстытут ён вучыўся ў Рэспубліканскай школе-інтэрнаце па музыцы і выяўленчаму мастацтву імя Ахрэмчыка. Там праявіліся яго здольнасці, там атрымаў першыя навыкі будучай прафесіі. Зараз Уладзімір мяркуе працаваць з дзецьмі, вучыць іх таму, што ўжо ўмее і ведае сам.

Жыццё, поўнае цікавых адкрыццяў, карпатлівай творчай працы, чакае наперадзе ўсіх, хто выходзіць са сцен інстытута. Аднайчы сутыкнуўшыся з цудоўным светам прыгажосці, імя якому Мастацтва, яны назаўсёды застануцца вернымі яго прыхільнікамі і сябрамі.

НА ЗДЫМКАХ: Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут; сцэна са спектакля студэнтаў-лялецнікаў; скульптар Уладзімір АНДРЭЎ.

Фота А. ГУРЧАНКОВА.

НА МОВАХ СВЕТУ

ГДР

У берлінскім выдавецтве «Фольк унд Вэлт» выйшла ў канцы мінулага года аповесць народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава «Знак бяды». З беларускай мовы на нямецкую твор пераклаў вядомы папулярызатар савецкай літаратуры (у тым ліку і беларускай) Томас Рэшке.

На адвароце супервокладкі змешчана фота аўтара і выдавецкая анатацыя, у якой сказана, што ў поўнай напружанасці дзеяння аповесці «мы знаёмімся з сялянскай сямейнай парай, якая сутыкнулася з нямецкімі салдатамі-акупантамі, што «раскватараваліся» на іх маленькай сядзібе. Суровая будзённая рэчаіснасць выяўляе супярэчлівы характары абодвух старых людзей: Пятрок спадзяецца заваяваць сабе спаккой бездакорным служэннем немцам, Сцепаніда, наадзэрот,

— хоча аказаць супраціўленне... Асабліва цяжкія для старых эдзекі мясцовых калабаранцаў і рэжымістаў. Розныя прычыны, чаму ўвогуле знайшліся беларусы, якія служылі немцам, Быкаў спрабуе абгрунтаваць экскурсам у нядаўнюю гісторыю вёсачкі Выселкі. Аповесць узнімаецца да драматычнага фіналу, у якім асаблівую ролю адыграла бомба, што не разарвалася, і ў якім людзі даходзяць да апошняй мяжы сваіх магчымасцей».

У анатацыі сказана, што Васіль Быкаў вядомы ў ГДР як адзін з найбольш чытаемых аўтараў. Нагаданы некаторыя яго творы, выданыя ў ГДР, у прыватнасці, двухтомнік, апавесці «Трэцяя ракета», «Пятля» («Сотнікаў»), «Яго батальён», «Абеліск».

СССР

Творы народнага пісьменніка Беларусі Івана Шамякіна выхо-

дзілі асобнымі выданнямі на многіх замежных мовах — балгарскай, іспанскай, кітайскай, нямецкай, польскай, сербскай, славацкай, чэшскай. Кожная яго новая кніга атрымлівае шырокую чытацкую аўдыторыю. Так, аповесць пра гарадское падполле ў гады Вялікай Айчыннай вайны «Гандлярка і паэт», выпушчаная выдавецтвам «Мастацкая літаратура» ў 1976 годзе, перакладзена на рускую, украінскую, эстонскую, балгарскую і чэшскую мовы. Нядаўна ў рэспубліканскім выдавецтве «Юнацтва» яна выйшла на французскай мове.

ЧЭХАСЛАВАКІЯ

Пражскае выдавецтва «Лідовэ накладателстві» выпусціла нядаўна кнігу прозы Віктара Казько, у якую ўвайшлі апавесці «Цвіце на Палессі груша» і «Высакосны год». На супервокладцы кнігі змешчана кароткая нататка пра аўтара, а таксама анатацыя на абодва творы, якія пераклала на чэшскую мову Мілада Вечарова.

У анатацыі гаворыцца, што Віктар Казько належыць да сярэдняга пакалення беларускіх празаікаў, у літаратуру прыйшоў трыццацігадовым, але ўжо першыя яго апавесці «Высакосны год» паказала моц яго таленту. Твэрчасць Казько, па словах аўтара анатацыі, знаходзіцца пад моцным уплывам яго бязрэдацыйна дзяцінства ў акупіраванай Беларусі, у апошніх творах ён, аднак, заняўся праблемамі сучаснага свету, перш за ўсё пытаннімі аховы навакольнага асяроддзя.

Аляксей ГАРДЗІЦКІ.

Аўтар мадэляў адзення, якія вы бачыце на здымках, мастак вытворчага аб'яднання «Прагрэс» лаўрэат міжрэспубліканскага і ўсесаюзнага конкурсу Галіна Машкова. Гэтыя мадэлі дэманстраваліся на адным з навуковых паказаў у Мінску. У кроі, дэталях шырока выкарыстаны элементы традыцыйнага беларускага народнага адзення, што надало ўсёй калекцыі пэўны коларыт і напугарнасць. І разам з тым мадэлі адпавядаюць патрабаванням апошняга сусветнага моды.

Калекцыя падзяляецца на некалькі роздзелаў у адпаведнасці з функцыянальным прызначэннем рэчэй: «Восеньскія мелодыі», «Студыйны», «Спячучая рэч», «Эрмітаж», «Белая песня» і г. д. Мадэлі выкананы з улікам густавых нашых сучаснасці, якія жадаюць апранацца разнастайна і прыгожа.

А дэманстравальніцы ў гэтым вопытным рабочым швейным прадпрыемстве і атэлье індывідуальнага пошыву, пошыв на паслугі якіх пастаянна расце.

Фота В. ЦІХАНОВСКАГА.

(ПОРТ)

НА ЧЭМПІЯНАЦЕ Саветскага Саюза па скачках у ваду залаты медаль заваяваў мінчанін Аляксандр Когалеў. Ён першыстваваў на трампліне — 604,30 бала.

Другое месца ў гэтым відзе заняла беларуская спартсменка Ірына Сідарова.

НОВЫ рэкорд рэспублікі ў плаванні на спіне на дыстанцыі 100 метраў устанавіла Ірына Лагун з Салігорска. Гэта адбылося ў час чэмпіянату краіны, які праішоў у Баку.

Ірына Лагун, а таксама мінчанін Эдуард Кляменцеў на спартніцтвах занялі другія месцы.

ЧАТЫРЫ сустрэчы па матаболу правялі ў Беларусі спартсмены зборнай Балгарыі.

У Луніцы яны з лікам 1:2 прайгралі «Ракеце», уступілі таксама піскаму «Аўтамабілісту» — 3:10. А вось у піскага «Будаўніка» і мінскай «Зары» выйгралі з аднолькавым лікам — 1:0.

ДРУГІ тур першыства краіны па воднаму пола сярэд каманд першай лігі прынёс поспех мінскаму СКА. Ён перамог бакінскую РШСВМ — 8:6, каўнаскую «Бангу» — 6:5, маскоўскі СКІФ — 9:4 і толькі сустрэчу са ждаўскім «Азовам» завяршыў унічыю — 6:6.

НА ТРАДЫЦЫЙНЫМ міжнародным турніры «Прыз Сафіі» па стральбе з лука ў Балгарыі адна з узнагарод дасталася Барысу Ісачанку з Брэста.

Ён стаў пераможцам на дыстанцыі 30 метраў і заняў другое месца ў абсалютным заліку.

ЛЕГКААТЛЕТЫЧНЫ матч юніёраў зборных каманд СССР і ГДР праішоў у Мінску. Спартніцтва завяршыліся перамогай спартсменаў нашай краіны.

У складзе зборнай Саветскага Саюза выступалі і беларускія спартсмены. Лідзія Окала-Кулак перамагла ў бар'ерным бегу на 100 метраў, а Сяргей Дабравольскі — на 400 метраў.

ЧЭМПІЯНАТ краіны па вольнай барацьбе праішоў у Якуцку.

Мінчане Віктар Крэйдзіч і Малхаз Мерманішвілі занялі другія месцы і ўзнагароджаны сярэбранымі медалямі.

ШАХМАТЫ ДАЛЁКІХ ПРОДКАЎ

(Заканчэнне. Пачатак на 5-й стар.)

гуркі з касці: кароль з Брэста, ферзь з Лукомля і пешка з Ваўкавыска.

Кароль прадстаўлены скульптурнай мініяцюрай радавітага агнішчаніна, а мо і самога князя з невядомым прадметам у правай руцэ, які можна ідэнтыфікаваць і як падобію на вошчак зброю, і як сімвалічны знак улады. Хутчэй за ўсё — апошняе, бо ён трымае гэты прадмет так, як пазней трымалі свае скіпетры ўладары ўсіх краін і часоў: узнятым патоўшчаным канцом угору і прыхіленым да правай палавіны грудзей. На тулаве і шапцы з пляскастым, як у канацье, верхам выразаны сімвалічныя выявы сонца — штрыхаваныя кружочкі з кропкай у цэнтры.

Фігурка ферзя вырашана ў іншым кампазіцыйным ключы. На акруглай падстаўцы сядзіць з падкручанымі пад сябе нагамі мужчына сталага веку са скрыжаванымі на грудзях рукамі. Спакойная і нават крыху абязважана пастава ўзмацняе экспрэсіўнасць рашучага твару. Шыльны позірк накіраваны ўдалечыню, туды, дзе ў «блісканым мечным і копейным ламленні» квецца перамога. Так можа сядзець толькі ўпэўнены ў сваіх сілах, спражыкаваны і разам з тым прафесійна абачлівы военачальнік, калі ўважліва сочыць за ходам бітвы. На яго галаве — чашападобны адкрыты шлем з выразна абазначанымі плешачкамі заклёпак на гладкай паўсферычнай паверхні. Па навуковай класіфікацыі такі тып шлема бытаваў у Еўропе паміж X—XIII стагоддзямі.

Выяўленчая пешка зроблена ў выглядзе фігуркі барабаншчыка (па тагачаснаму «бубяніты») з бубнамі на перакінутай цераз плячо вочалцы і вашчагай у правай руцэ. Старажытны майстра выканаў яго ў мяккай гумарыстычнай танальнасці, што дасягнута дзякуючы ўмеламу выкарыстанню аднаго са спосабаў шар-

жывання — наўмыснай дэфармацыі асобных рысаў характару або аблічча. Тут разьбяр сканцэнтравана сваю ўвагу на твары: выцягнуў ніжнюю сківіцу, павялічыў мясісты нос — і перад намі дабрадушна-наіўны і ў той жа час зухваты ваяўнік-барабаншчык. Выліты Несцерка XI стагоддзя: тая ж бескарыслівая хітрынка пад знешняй праставатасцю, той жа схаваны пад дасціпным народным гумарам дапытлівы розум.

Параўнанне знойдзеных на Беларусі абстрактных шахмат з іх аналагамі з Кіева, Вялікага Поўгарада і Сандаміра (ПНР) паказвае, што ўсе яны выкананы ў адным традыцыйным ключы. Дакладная тэхнічная і стылістычная кампазіцыйная тоеснасць дзволілі польскім вучоным Е. І. Э. Гансоўскім прысці да высновы, што ў Польшчу шахматы трапілі «з суседняй Русі».

Кожная фігурка сандамірская знаходкі пазначана шырока распаўсюджаным, асабліва на Белай Русі, арнаментом — штрыхаваным кружком з кропкай у цэнтры. Гэты тып арнаменту быў тут адным з любімых відаў аздаблення бытавых рэчэй: грабянцоў, тронкаў найкоў, дэкаратыўных пласцінак-накладак для ўпрыгожвання лукаў, калчанаў і г. д. Многія даследчыкі мяркуюць, што гэтыя значкі служылі для адрознення фігурак супрацьлеглага «лагера» аднаго шахматнага комплекту. На працягу некалькіх стагоддзяў польскія аматары карысталіся запазычанымі назвамі фігурак. Так, напрыклад, каралеву яны называлі бабай, слана — папом, пешку — пешакам. Свая агульнанародная тэрміналогія выпрацоўвалася паступова і канчаткова складалася дзесьці ў канцы XVIII—пачатку XIX стагоддзяў. Баба пачала звацца гетманам, слон — ганцом, пешка — пёнам і г. д.

Праваслаўная царква, якая выстаўляе сябе адзіным носьбітам культуры і асветнікам Кіеўскай Русі, пад страхам адлучэння забараняла гуляць

у шахматы, трактуючы іх як распусны і грахоўны занятак — «д'ябальскае насланне». Кормчая кніга 1262 года, збор рэлігійных кананічных норм і правілаў, параўноўвала шахматы з п'янствам і пагражала: «не убо і мірскім чловекам шахматы і п'янстве упрожняюцца, отлучаюцца». Аднак, як бачым, папулярнасць шахмат аказалася мацней шахматвяковых праклёнаў.

Больш таго, пошыв на шахматы павялічыўся і прывёў да ўзнікнення новай рамесніцкай спецыяльнасці — шахматнікаў.

Беларускія шахматнікі, як адзначалі вядомыя рускія гісторыкі І. Забелін і М. Собалеў, вылучаліся высокай тэхнічнай граматынасцю. Многія з іх жылі ў Маскве. Згодна архіўным дакументам Аружэйнай палаты, у XVII стагоддзі ў Крамлі працавалі, возьмем толькі ўрадженцаў Віцебска, шахматнікі Даніла Грыгор'еў, Іван Дракула, Фёдар Сямёнаў, Кірыла Таўкачоў, Самойла Багданаў. Апошні ў 1680 годзе па асабістай загаду самога цара Аляксея Міхайлавіча зрабіў два камплекты шахмат са слановай касці: «одны с бердышы і с ружьём рэзныя, другія — гладкія, точеныя».

Традыцыйнае майстэрства разьбы беражліва захоўваецца і працягваецца і ў нашы дні. Брэсцкі народны мастак, разьбяр Д. Сакажынскі ствараў выяўленчыя шахматы «Белавельская пушча». Фігуркі гэтага ўнікальнага і высокамастацкага твора прыкладнага мастацтва выкананы ў выглядзе розных жывёл запаведніка. Шэры заяц па волі майстра стаў пешкай, грацыёзна-трапяткая лань — ферзем, тарпан — канём. Месца караля, зразумела, заняў лабасты зубр.

Традыцыйна высокую шахматную культуру нашай краіны і сёння з годнасцю прадстаўляюць на ўсіх міжнародных турнірах саветскія шахматысты.

Станіслаў ЦЯРОХІН.

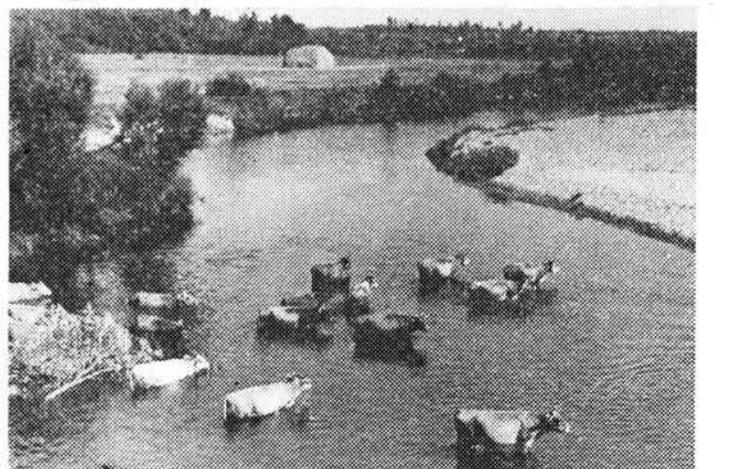
АДРОДЖАНАЯ ПРЫГАЖОСЦЬ

Унікальнай прыгажосці дэкаратыўны рысунак знойдзены ў час рэстаўрацыі былога Брыгцкага манастыра — гродзенскага помніка архітэктуры пачатку XVII стагоддзя.

Гэта адлюстраванне, выкананае ў стылі сграфіта, акружае фасад старажытнага будынка. Зрабіць такое ўпрыгажэнне сярэдневяковым майстрам было няпростым, — тлумачыць архітэктар спецыяльных навуковых рэстаўрацыйных майстэрняў Міністэрства культуры БССР В. Маскалеў. — Ён прыходзілася не толькі на чарзе наносіць некалькі слаёў асабліва трывалых рознакаляровых тынкоў, але затым працаваць вершнімі слаі, пакуль не будзе відаць ніжняга. Іменна таму «сграфіта» ў перакладзе азначае «выдрапанан». Выяўлены мінскімі рэстаўратарамі рысунак-пояс невядомага аўтара — адзін з многіх, якія захаваліся ў Беларусі. Ён чорна-белы колеру, даволі буйных рамераў, і таму вызначаецца асабліва рэльефнасцю і выразнасцю.

НАВАГРУДСКІЯ РЭЛІКТЫ

Цэлае сямейства рэдкіх раслін выяўлена ў Свіцязьскім лясыцтве нападзенку ад Навагрудка. Вялікую каштоўнасць мае чароўныя двухлісцевыя, клубні якіх выкарыстоўваюцца ў народнай медыцыне. Вядомыя сваімі лекавымі ўласцівасцямі купальнік горны, пралеска высакародная. Рэлікты выяўлены і на воднай паверхні возера Свіцязь. Гэты старажытныя расліны лабелія Дортмана, азэрны папушнік, а таксама прыбярэжны аднакветкавы і разнавіднасць расліны, аналаг якой выяўлены на востраве Ява.

Кастусь КІРЭЭНКА

Не хапіла б рук, не хапіла б вачэй,
Каб абняць усю родную далечынь,
І гэты пляскотны чысты ручэй,
І гэту азэраў крохкую сіль,
І гэты стракаты ніў узор,
І небасхілаў дымную даль,
І гэты бор, і гэты чабор,
І гэту квецень каліны на грудях...
Толькі ў сэрцы і можна адчуць,
Колькі багаццяў даў табе край.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

МІНСК-5, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97,
33-02-80; 33-03-15, 33-16-56,
33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.
Зак. 1148